

„AZT TÚL KELL ÉLNI, DE EZ MEG BAROMI JÓ”

INTERJÚ G. LÁSZAY JUDIT MŰVÉSZETTÖRTÉNESSZEL¹

F. Dóczy Erika: Az ELTE művészettörténet képzésén megjelent valamilyen formában a műemlékvédelem? Milyen emlékeket őrzöl egyetemi éveidről?

G. Lászy Judit: Amikor én oda jártam, akkor műemlékvédelem tantárgy nem volt. Viszont, miután Tóth Sándor volt a tanárunk, az építészet nagy hangsúlyt kapott. Szabadon lehetett választani témákat és félévenként egy-egy szemináriumot, tehát ha valaki határozott érdeklődési körrel rendelkezett, akkor annak megfelelően válogathatt. Barokk építészet kurzusunk is volt Kelényi tanár úrral.² Marosi tanár úrtól szintén komoly építészeti ismereteket sajátíthattunk el. Vagyis az ember a saját ízlésének és érdeklődési körének alakulása szerint jelentkezhetett ezekre a szabadon választható tantárgyakra.

Amikor angol-történelem szakosként elkezdtem az egyetemet, és harmadik szakként (csak így lehetett) felvettem a művészettörténetet, Vayer professzor úrnál³ voltunk próbaévesek. A hozzá írandó szemináriumi dolgozathoz én már építészeti témát választottam, és szinte rögtön elhatároztam, hogy gótikával akarok foglalkozni, olyan emlékekkel, mint a Kutná Hora-i templom. Később persze mindennel foglalkoztam, és mindig úgy gondoltam, nagyon jó, hogy a műemlékvédelem ennyire széles spektrumú.

FDE: Miből írtad a szakdolgozatod?

GLJ: A visegrádi kutakból. Ez abból is következett, hogy a pályám nagyon mélyről nagyon magasra ívelt. A mélységet az ásatási árok jelentette, ugyanis már gimnazistaként elkezdtem dolgozni a Budapesti Történeti Múzeum ásatásain. A magasságot pedig a műemlékvédelem állványai az épületek homlokzatai előtt. Különböző ásatásokon dolgoztam minden nyáron, de hála Istennek a sírbontástól rövid idő után eljutottam Zolnay Lászlónak⁴ a budaszentlőrinci pálos kolostor területén végzett

¹ Az interjút F. Dóczy Erika és Kovács Gergely készítette 2022. augusztus 3-án. A leíratot készítette, a szöveget gondozta és lábjegyzetekkel ellátta: Kovács Gergely. Szerkesztette Markója Csilla (HUN-REN BTK MI).

² Kelényi György (1943–), művészettörténész, az MTA doktora. 1967-ben szerzett diplomát, majd az OMF fotótárában helyezkedett el, később pedig szerepet vállalt a Magyar Építészeti Múzeum megalapításában. 1974-től nyugdíjazásáig az ELTE Művészettörténet Tanszékének munkatársa.

³ Vayer Lajos (1913–2001), művészettörténész, 1990-től az MTA levelező, 1993-tól rendes tagja. 1936-tól a Szépművészeti Múzeum Történelmi Képcsarnokában dolgozott, amelynek 1937–1950 között osztályvezetője volt, majd 1955-ig főigazgató-helyettese. 1958–1978: az ELTE Művészettörténet Tanszékének vezetője. 1957–1988: az *Acta Historiae Artium* szerkesztője.

⁴ Zolnay László (1916–1985), régész, művészettörténész. 1952-ben az egr múzeum munkatársa, 1953-ban az esztergomi Balassa Bálint Múzeum igazgatója. 1960-tól a Művészettörténeti Dokumentációs Központ, 1961-től a BTM főmunkatársa volt. Tudományos munkássága elsősorban a középkori Buda és Esztergom művelődés-

1. G. Lászy Judit az interjún, 2022. © MÉM MDK, Tudományos Irrattár, Lymbus, ltsz. K 2072

feltárására,⁵ ahol már – alaprajzában és romjaiban megmutatózó – épülettel találkozhattam. Utána, az egyetem előtt egy évet ásatási leletmentő voltam a BTM-ben, és a budavári ásatásokon dolgozhattam Zolnay Lászlónál, ami hihetetlenül izgalmas volt. Ott olyan töredékekkel is találkoztam, amelyekről úgy gondoltam, stílárisan illeszkednek a valamivel korábban látott visegrádi gótikus kúthoz, majd tulajdonképpen Tóth Sándor és Marosi Ernő biztatására írtam meg a szakdolgozatomat ebből a témából. Marosi tanár úrnak írtam egy szemináriumi dolgozatot, és ebből bontakozott ki a szakdolgozat. Akkor még azt hittem, hogy a középkorral fogok foglalkozni, aztán pedig nagyon jól alakultak a dolgok.

Kovács Gergely: Mikor és hogyan kerültél az OMF-hez? Mik voltak az első munkáid, mivel foglalkoztál kezdetben?

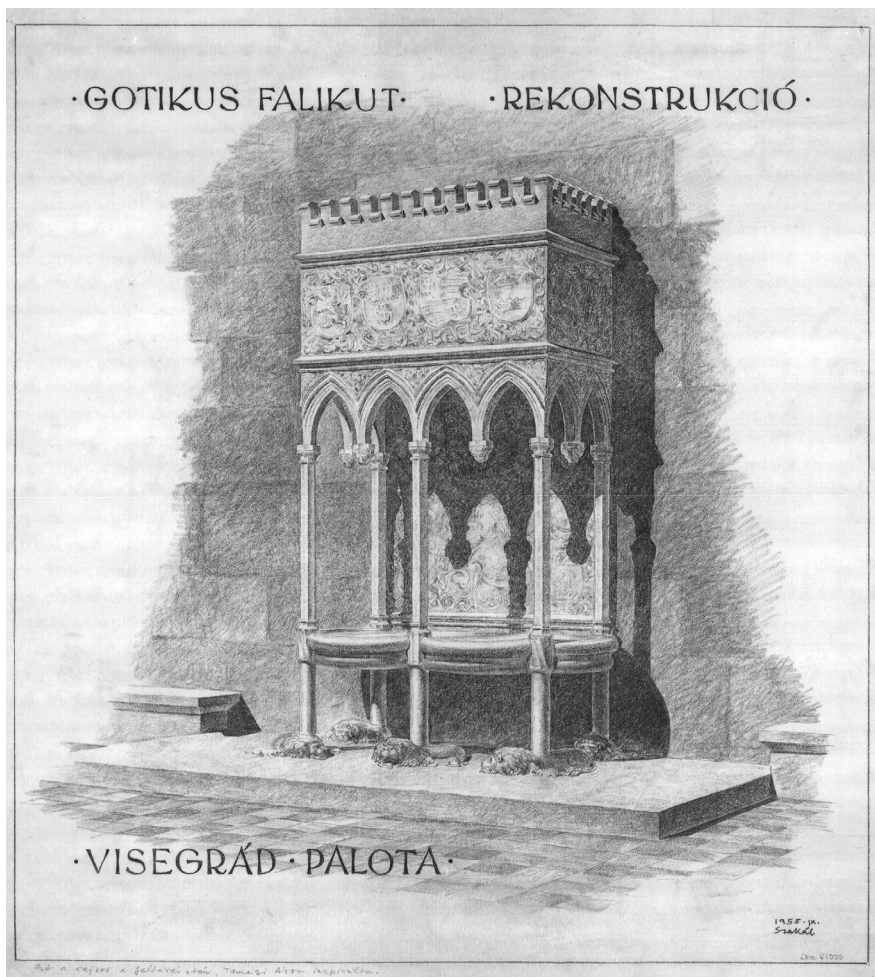
GLJ: 1980-ban, de akkor már nem volt ismeretlen számomra az intézmény, mert mindig volt egy félév, amit gyakornokként el kellett tölteni valahol. Ekkor tanszéki ajánlásra az OMF-hez kerültem, ahol már ott dolgozott a korábbi évfolyamból Mentényi Klára⁶ és Lővei Pál.⁷ Fantasztikus egy világ volt az akkor. Annak ellenére,

gazdaság- és társadalomtörténetére irányult. Ásatásokat végzett a budaszentlőrinci pálos kolostor, a budai zsinagóga és a Budavári Palota területén. 1974-ben feltárta a budavári gótikus szoborleletet.

⁵ Zolnay László: A Buda mellett állt Szent Lőrinc pálos anyakolostor kutatástörténetéről. *Budapest Régiségei*, 29. 1992. 33–48.

⁶ Mentényi Klára (1955–), művészettörténész. 1979–2017: az OMF, illetve jogutódjainak munkatársa. Elsősorban falkutatóként dolgozott.

⁷ Lővei Pál (1955–), művészettörténész, az MTA doktora, 2022 óta az MTA levelező tagja. 1979-től az OMF és jogutódjainak munkatársa, 1992–2007 között a KÖH és az OMvH Kutatási Osztályának vezetője. 2013 óta az MTA, majd az ELKH BTK Művészettörténeti Kutatóintézetének munkatársa (tudományos tanácsadó).

2. Visegrád, Mátyás kori oroszlános falikut – Szakál Ernő rekonstrukciós rajza, 1955.
© MÉM MDK, Tervtár, ltsz.: R 61999

hogyan az ember teljesen süldő volt, újdondász, és szinte semmihez nem értett, nagyon barátságosan fogadták. Már egyetemista korunkban is bejártunk a könyvtárba, ahol Faller László⁸ kissé mefisztói figuraként, villogó szemekkel és felhúzott szemöldökkel ontotta a sziporkáit. Bardoly Pista pedig nagyon elnézően, egyszersmind szarkasztikus humorral viselte a kérdéseinket, és mindig segített, amiben tudott.

⁸ Faller László (1936–), művészettörténész. Az OMF könyvtárának vezetője. Összeállította a magyar műemlékvédelem 1966-tól 1975-ig tartó időszakának bibliográfiáját: Faller László: A magyar műemlékvédelem bibliográfiája 1966–1969. *Magyar Műemlékvédelem*, 6. 1972. 451–469.; Uő: A magyar műemlékvédelem bibliográfiája 1970. *Magyar Műemlékvédelem*, 8. 1977. 427–433.; Uő: A magyar műemlékvédelem bibliográfiája 1971–1975. *Magyar Műemlékvédelem*, 9. 1984. 561–593.

3. Az egykori OMF székház aulája © Mihalik Tamás felvétele, 1972. MÉM MDK, Fotótár, ltsz.: 099.690ND

Ez volt a prelúd. Utána, amikor befejeztem az egyetemet, Tóth Sándor ajánlott be a Tudományos Osztályra. Ahogy az előbb említettem, akkor már néhány évfolyamtársam itt dolgozott, és utánam is többen jöttek; az Építészeti Múzeumba is, például Simon Magdi.⁹ Tehát többünknek sikerült belépni az akkor végzetek közül, ami azt jelentette, hogy egyszerre sok fiatal érkezett az osztályra. Az az igazság, hogy szerintem kevés munkahelyen fogadták úgy az embert, mint itt. Először is azt éreztük, hogy örülnek nekünk, amit ma már nem mindenhol szoktak megkapni a fiatalok. Egy nagyon meleg közösségbe kerültünk. Ez persze nem azt jelenti, hogy nem voltak szakmai vagy személyes ellentétek. Nem egy nagy, boldog család, hanem egész egyszerűen egy segítőkész, meleg szakmai légkör volt. Az én korosztályom rendkívüli módon összetartott, de az idősebbekhez is rögtön közel kerültünk. Nem éreztették azt, hogy ők más kasztba tartoznának, hanem egyenrangú félként kezeltek minket, érdeklődéssel fordultak felénk. Azt hiszem, ez határozta meg leginkább a mi pályánkat, és egyértelművé tette, hogy az intézménynél maradunk. Ha az ember így indul, akkor másképp viszonyul a munkájához, mintha csak a szakmai érdeklődés hajtaná, ráadásul az a légkör, ami a belépéskor fogadott, valahogy végig elkísért minket. A munkába állást követően feladatokat kaptunk; először természetesen nem önálló feladatokat, mégis éreztük, hogy egy csapatnak, illetve egy folyamatnak a szerves részei vagyunk. És ez nagyon jó volt.

⁹ Simon Magdolna (1957–), művészettörténész. Művészettörténet szakos diplomáját 1980-ban szerezte meg az ELTE-én. 1979–1982 között az OMF Magyar Építészeti Múzeum, 1982-től rövid ideig a Bács-Kiskun Megyei Múzeumok Igazgatóságának munkatársa. 1983–1996: a Kecskeméti Képtár osztályvezetője, később a KÖH fotótárosa, majd a BTM Kiscelli Múzeumának munkatársa.

4. Az OMF és az OMvH Tudományos Osztályának munkatársai 1995-ben © MÉM MDK, Tudományos Irrattár, Lymbus, ltsz. K 1899

FDE: Kik voltak azok a kollégák, akik meghatározók voltak számodra?

GLJ: Az a baj, hogy nagyon sokan, és ha az ember valakit kihagy, az elég sértő. De azt hiszem, a mi korosztályunknak Dávid Ferenc személye volt a legmeghatározóbb. Ő egy hihetetlenül széles érdeklődési körrel bíró, nagyon művelt, mások irányában rendkívül nyitott ember volt. És elfogadó. A legjobbat tudta kihozni a kollégákból, mert azt kereste, hogyan lehet afelé terelni az illetőt, hogy jól kérdezzen, és élvezze a munkáját. Sajnos nagyon kevesünknek adatott meg, hogy amikor ő még Sopronban élt és dolgozott, mellette kezdhettük a szakmát. Rajtam kívül Lóvei Pali, Mentényi Klára, Haris Andrea, Somorjay Sélysette¹⁰ – ha valakit kihagyok, azért bocsánat. Én az első hét után lekerültem Sopronba, és hétfőtől péntekig a Szent Mihály-templom tornyának, illetve nyugati homlokzatának a kutatásán dolgoztam Dávid Ferivel.¹¹ Ez valami elképesztő világ volt. Bekerült az ember az egyetemről egy olyan világba, ami egyszerre volt elméleti és hihetetlenül gyakorlati, valamint nagyon összetett. Minden szakma jelen volt, a kőművestől és az ácsból egészen a kőrestaurátorig, az építészig. Jöttek-jöttek ezek az emberek, akik az épületen dolgoztak, és mindenki hozzátett valamit az arról való ismeretekhez. Valami varázslatos volt.

¹⁰ Somorjay Sélysette (1956–), művészettörténész. Dolgozott a Corvina Kiadóban és a Szépművészeti Múzeumban, ugyanakkor 1980-tól 2016-ig az OMF és jogutódjainak munkatársa volt. 2005-től a KÖH keretein belül megalakult Műemlékvédelmi Tudományos Intézet igazgatója. Hosszú időn át a műemlékvédelem elméletét és gyakorlatát oktatta az ELTE és a PPKE művészettörténet szakos hallgatóinak.

¹¹ Dávid Ferenc – Lászlai Judit: *Sopron, Szent Mihály-templom, torony. Kutatási dokumentáció*. Kézirat. Budapest, 1980. MÉM MDK, Tervtár, ltsz.: D 25715.

Az egyetemi évfolyamunkon volt egy kisebb baráti kör, akikkel sokat tanultunk együtt: történészek, könyvtárosok, régészek, de sokan mentek közülük tanárnak vagy muzeológusnak. Mikor már nagyjából egy hónapja dolgoztunk, összeültünk, és elkezdtünk arról beszélgetni, hogy kinek milyen impressziói vannak az első munkahelyéről. Én csak néztem, hogy az emberek nagy része még görcsben van, mert nagyon más az élete. Az OMF-ben az volt a fantasztikus, hogy nem voltunk görcsben. Ez egy nagyon élő, nagyon pezsgő közeg volt. Persze, három perc alatt kiderült, milyen a vezetőség, hogy milyen világ van körülöttünk. Azért az mégiscsak a '80-as évek, a Kádár-éra volt, ennek ellenére olyan hangulat uralkodott az egész intézményben, hogy ez, amit mi csinálunk, ez azon túl van. Azt túl kell élni, de ez meg baromi jó. Úgyhogy egészen szégyelltem magam akkor abban a társaságban, mert őrjítően ujjongtam. Egy másik jellemző történet: volt olyan kollégám, Rákos Péter kőrestaurátor, akivel együtt dolgoztam még a Szent Mihály-templom felújításán, és irgalmatlan tériszonya volt. Feljött a torony tetejére, majd, amikor felértünk, és ott szteppeltünk, akkor mondta, hogy tériszonyos. Már ő is a pályája végén jár (bocsánat, de hát a kimenő szériában vagyunk most már mindannyian), tehát rég túl van ezen, akkor pedig ő maga is elfelejtette azt, hogy tériszonnal küzd. Szóval ez egy fantasztikus világ volt ilyen szempontból.

KG: Arra kérnék, mesélj egy kicsit kifejezetten a falkutatásról. Talán nem túlzás azt állítani, hogy Dávid Ferenc körül egy szakmai műhely alakult ki.¹² Különös pikanteriája a dolognak, hogy a soproni munkák „átjutottak a határon”, így e tekintetben az OMF hatott a Bundesdenkmalamtra, és nem fordítva.

GLJ: Igen. Nagyon szerencsés időszak volt az, amikor Dávid Ferenc Sopronban dolgozott, mert akkoriban ott munkálkodott Szakál Ernő¹³ is, a kőrestaurálás nagymestere, aki az *anastylosis*nak, a kőszerkezetek összeállításának, rekonstrukciójának egy komoly módszerével dolgozott, továbbadva azt tanítványainak. Ugyanakkor rengeteg restaurátor is megfordult Sopronban, ami ebben az időszakban egy mintavárosnak számított. Egyrészt érintetlen volt a nyugati határszélen való fekvése miatt, hiszen a kutya nem dolgozhatott ott korábban, másrészt egy nagy városrehabilitáció színtere volt.¹⁴ Tehát nagyon

¹² Kovács Gergely: „Minden jótett elnyeri méltó büntetését” - Interjú Lővei Pál művészettörténésszel. *Enigma*, 29. 2022. (2023). No 113. 17–26. Az előzményekhez ld.: Lővei Pál: A falkutatási módszer vázlatos története. *A falkutatás elmélete és gyakorlata a műemlékvédelemben*. Szerk. Bardoly István, Haris Andrea. Budapest, 2020. 11–50.

¹³ Szakál Ernő (1913–2002), kőfaragó, kőszobrász-restaurátor. Tanulmányait az Iparművészeti Iskolában, valamint a Képzőművészeti Főiskolán folytatta. 1939–1940: a Római Magyar Akadémia ösztöndíjasa. 1947-ben a soproni Szent Orsolya-templom helyreállítása alkalmával állt a magyar műemlékvédelem szolgálatába, a következő évtizedekben pedig magas művészi és tudományos szintre emelte a kőszobrászati restaurálást, illetve a rekonstrukciót. 1959-ben Szakál körül, évek óta használt műhelyében alakult meg az OMF Tudományos Osztályához tartozó soproni kőszobrászrészleg, ami évtizedeken át működött. 1970-ben megszervezte a Képzőművészeti Főiskolán a szobrászrestaurátor képzést.

¹⁴ Ez a városrehabilitáció a soproni városléptékű műemlékvédelemnek a második világháború utáni második nagy korszakában ment végbe. Az OMF 1962-ben és 1964-ben rekonstrukciós programtervet készített, amely a város egészét figyelembe vette, mindenekelőtt azonban a városmag megmentését tűzte

5. G. Lászy Judit a Forster-díj átvételekor a Parlamentben, 2018. Balról: Haris Andrea, Borossay Katalin, G. Lászy Judit, Gál Tibor, Csejdy Júlia © magántulajdon

szerencsés időszakról beszélünk, amihez hasonló ilyen formában azóta sem adatott meg. Odakerült Feri, valamint a rehabilitáció miatt rengeteg építész Sedlmayr Jánostól kezdve Schőner Loncáig, de a VÁTI legjobb tervezői is ott dolgoztak. Alkalom nyílt arra, hogy mindazokat a tapasztalatokat, amiket még a budai vár 1945 utáni helyreállításán (a különböző megfigyelések, leletmentésszerű kutatások alkalmával) Czagány István¹⁵ és mások megszerezték, itt egy komplett módszerbe sűrítsek, és azt a folyamatokat egymásra építve alkalmazzák.

A falkutatás azért is érdekes, mert akkor elfogadottá, sőt természetessé vált, hogy az értékeket ily módon elő lehet hozni. A folyamat nem volt mindig jól szervezett. Bizonyos épületek a kutatást követően hosszú ideig ott álltak teljesen meghámozva, ami nem tett jót egy város közösségének, és a városvezetők sem örültek neki. Ez a példa is mutatja, hogy a műemlékvédelem számára rendelkezésre álló források sosem voltak tökéletesen elegendők. Mégis lehetett látni, hogyan újul meg a város, és hogyan gazdagodik a tudásanyagunk. Mostanában nagyon divatos a roncsolásmentes kutatás ideája. Előnye is van, hisz természetesen nem lehet mindent szétszedni, ezt anyagi, illetve egyéb okok sem teszik minden esetben lehetővé. De az a tudományos munka, aminek az épületekről, a magyarországi építészetéről való – folyamatosan gyarapodó – tudásunkat köszönhetjük, az többek közt a falkutatásra épült. Ha ez nem lett volna, nagyon keveset tudnánk épületszerkezetekről, építészeti módszerekről, anyagokról, egyebekről. Nélkülözhetetlenek bizonyult a munkánk során, és nagyon sajnálom, hogy ennyire leáldozóban van a sorsa.

FDE: Mi a véleményed a különféle műemlékes szakterületek együttműködéséről?

GLJ: Ennek a jelentőségét Sopronban tanultam meg. Annyira egymásra épül a tudás, hogy nélkülözhetetlen az együttműködés. Az OMF-ben kezdetben úgy ment a munka, hogy lementek a régészek a templomhoz, elvégezték az ásást, majd hazajöttek. Aztán mentek a falkutatók, megnézték az épületet kívülről, megkutatták, majd hazajöttek. Utánuk lementek az építészek, felmérték az épületet, és hazajöttek. Végül lementek a restaurátorok. Az előbbieket a falu még eltartotta, de mire a restaurátorok odaértek, a helyieknek már nagyon elégük volt, így ők már nem kaptak se ebédet, se vacsorát, és mindenki türelmetlen volt, hogy mikor lesz kész az épület. Nagyrészt ezeknek az egymástól függetlenül folytatott tevékenységeknek a nehézségei miatt

ki célul. 1965-ben Sedlmayrné Beck Zsuzsa és a VÁTI vezetésével általános rendezési terv készült; az első ebben a műfajban, ami műemléki jelentőségű területet érintett. Ehhez ld.: Nagypál Judit: Műemlékvédelmünk eredményei és gondjai Sopronban. *Életünk*, 15. 1977. 256-262., különös tekintettel: 257-261.; Dercsényi Dezső: A soproni műemlékvédelem három évtizede (1945-1975). *Magyar Műemlékvédelem*, 8. 1977. 7-30., különös tekintettel: 11-23. Ugyanakkor a szisztematikus városrehabilitáció az 1970-es években jelent meg hazánkban, melyhez ld.: Jelinek Csaba: A városrehabilitáció korszakai Magyarországon: Az állam szerepe marginális városi terek (újra)termelésében. *Tér és Társadalom*, 33, 2019, 4. 18.

¹⁵ Czagány István (1926-1988), művészettörténész. 1949-1950-ben a Fővárosi Tervező Iroda tudományos és műemléki szakosztályán, majd a Középülettervező Vállalatnál dolgozott. 1950-től 1970-ig műemléki kutatásvezetőként dolgozott a Budavári Palota rekonstrukciós munkálatainál. Nevéhez fűződik számos lakóház, továbbá a Magyar Nemzeti Galéria és a Pesti Vigadó helyreállítása. Részt vett a budavári gótikus szoborleletet feldolgozó csoport munkáiban.

6. G. Lászy Judit az Építők Napja rendezvényén, balról Gál Tibor, 1980-as évek
© MÉM MDK, Tudományos Irattár, Lymbus, ltsz. K 1899

kezdünk el összehangolni a munkáinkat. Ebben is Dávid Feri és Sopron volt példamutató. Ugyanis falkutatóként nem tudok jól kérdezni, ha nem tudom, mit talált a restaurátor. Ő se tud jól kérdezni, ha én nem ismerem az épület történetét, és hogy mit várok az emléktől, illetve annak kutatásától. Az épület nem a járószinten fejeződik be, hanem alatta; ezt jól megtanultam, amikor leletmentő ásatásokon dolgoztam. Tehát minden mindennel összefügg, és a mi munkánkban az volt a legfőbb élvezet, hogy össze kellett raknunk az épületet fejben, emellett össze kellett hozni valahogy materiálisan is. Ezért jó, ha egymás munkájánál jelen vagyunk. Így meg tudom kérni a restaurátort, hogy „ott azt a részletet szeretném még látni, mert szerintem fontos”. Neki talán már nem az, mert ő már tudja, hogyan folytatódik a motívum, én viszont azt tudom, hogy az épület története miatt szeretnék látni ott még valamit. Ugyanígy a régész is szeretné tudni, hogy folytatódik, amit kiásott.

A mi szakmánk hosszú évtizedeken át fejlődött, mire természetessé vált, hogy együtt kell dolgozunk. Aztán az intézményrendszer szétesésével ennek vége szakadt. Nagy trauma volt nekünk, kutatóknak, amikor 1993-ban megszűnt az OMF, és megalakult az OMvH. Úgy éreztük, kiesünk a közösségből. Igaz, akkor feltették a kérdést, hogy szeretnénk-e operatív kutatást (falkutatást) végezni, mert ha igen, akkor át kell mennünk az ÁMRK-ba, az OMvH ugyanis mással fog foglalkozni, egy elméleti, inventarizációs és egyéb hasonló munkákat végző intézmény lesz. Mi, akiket ez érdekelt jobban, természetesen úgy döntöttünk, átmegyünk. Aztán kiderült, hogy a dolog sosem úgy történik egészen, ahogy mondják, és ebből bizonyos problémák származtak, de végül mégiscsak jól jártunk, mert az ÁMRK-ban is egy nagyon jó közösség alakult ki. Olyan hely volt, ahol lent láthattam, miként tisztogatnak a restaurátorok, hogyan

egészítenek ki, hogyan kezelik a festményeket, ugyanakkor az építészek is ott voltak velünk, akikkel rengeteget lehetett konzultálni (az ő jelenlétük a falkutatók számára elengedhetetlen, és nekik is nagy szükségük van ránk). Nem tudom, hogyan kellene egy jövőbeni intézménynek felállnia, de azt igen, hogy közvetlen, szoros építész részvétel nélkül nem lehet műemlékvédelmet csinálni. Hiszen mindenki más ismeretanyaggal, műveltséggel érkezik ebbe a szakmába. Az ÁMRK-ás építészek rengeteget dolgoztak együtt azokkal a kivitelezőkkel, akik még ismerték a régi technológiákat-technikákat. Az ácsok még egész másképp dolgoztak. Amikor ezekkel az emberekkel találkoztam, hihetetlen érdekes volt megismerni, milyenek voltak az ácskötések a barokkban. És ezt nem egy mintakönyvben láttam, hanem megmutatta nekem az ácsok vezetője. Meg kell mondjam, ez a tudás el fog veszni, mert ma az építészek többnyire kis irodákban dolgoznak. Egyrészt irgalmatlan mennyiségű munkát kell vállalniuk ahhoz, hogy eltartsák a kollégáikat, másrészt mindenfélével foglalkoznak. És nem mindenki rendelkezik stilsztikai szempontból olyan szintű felkészültséggel, ami elengedhetetlen egy műemlékes munkához. Példaként tudom említeni férjemet és kollégámat, Gál Tibort,¹⁶ akivel sokat dolgoztunk együtt. Az egyetemen számos gyakorlati tudnivalót neki sem tanítottak meg, de, amikor a szécsényi ferences kolostor egyik termében, a sekrestye feletti oratóriumban ki kellett falazni egy kis csúcsíves ablakot – aminek az egyik fele, illetve a könyöklője teljesen megvolt, a másik fele viszont hiányzott –, és semelyik kőművesnek nem sikerült, akkor ő odaállt, és megcsinálta.¹⁷ Azért volt rá képes, mert kezdő OMF-es építészként eltanulta a kivitelezőktől, ami nem olyan könnyű, ráadásul keveseknek adatik meg rá a lehetőség.

Most visszacsatolnék az osztrák műemlékvédelemhez: a Bundesdenkmalamtanak létezik egy olyan szakmai továbbképző intézménye Mauerbach-ban, ahol a BDA-ban és azon kívül dolgozó személyeknek tartanak különböző tanfolyamokat.¹⁸ Bárki

¹⁶ Gál Tibor (1951–), építészmérnök. Az OMF, majd az ÁMRK munkatársa. Számos templom és lakóház mellett a nevéhez fűződik többek közt az esztergomi királyi palota, a komáromi Monostori erőd, illetve Csókakő várának felmérése, állagmegóvása és helyreállítása. Az ócsai volt premontrei prépostsági templom helyreállításáért 1996-ban Europa Nostra díjat kapott.

¹⁷ A mai állapotában nagyrészt barokk kolostor gótikus részleteit a sekrestye és a felette lévő terem őrzi. Utóbbi a szakirodalom legtöbbször oratóriumként említi, de Rákóczi-teremnek is szokás nevezni, ami azon a helyi hagyományon alapul, miszerint II. Rákóczi Ferenc a szécsényi országgyűlés (1705) alkalmával ebben a helyiségben halt meg. Helyreállítására 1989–1990-ben került sor, melyhez ld.: Gál Tibor – Vándor András – Karácsonyi Károly: *Szécsény, ferences kolostor, Rákóczi-terem. Helyreállítási tervdokumentáció*. Kézirat. Budapest, 1990. MÉM MDK, Tervtár, ltsz.: D 34225. Vö.: G. Lászy Judit: A szécsényi ferences kolostor Rákóczi-szobája. *Műemlékvédelmi Szemle*, 1, 1991, 1. 20–23.; Uő: A szécsényi ferences kolostor oratóriuma. (A szécsényi ferences kolostor kutatása I.). *Horler Miklós hetvenedik születésnapjára. Tanulmányok*. Szerk. Lóvei Pál. Budapest, 1993. 115–131., különös tekintettel: 115–116.

¹⁸ A BDA-Bundesdenkmalamt Österreich a mai napig a mauerbachi karthauzi kolostor területén működeti gyakorlati telephelyét, ahol számos képzést tartanak a műemlék-helyreállításokban résztvevő szakmak számára. Ez a középszintű továbbképzési program a tradicionális építőipari technikákat mutatja be, tanítja meg. Célközönségét elsősorban a szakipari munkások alkotják (a 2010-es évek elején évente mintegy harminc egyhetes kurzust tartottak). A továbbképzéseken túl a műemlékvédelem gyakorlati kérdéseivel, a

beiratkozhat ezekre, és a továbbképzés mellett az intézmény történeti nyílászárókból, szerkezetekből, bádogos munkákból és hasonlókból álló hatalmas gyűjteményét is megtekintheti. Az OMF, később az OMvH és a KÖH vezetői, munkatársai közül rengetegen jártak Mauerbachba, amit mindig mintaképnek tartottak, az osztrákok pedig nagyra értékelték a Magyarországon kifejlesztett falkutatási módszert. Hiába rendelkeztek kitűnő restaurátorképző központtal és sok minden mással, ezt a kutatási metódust nem ismerték. Ezen a ponton megint meg kell említeni Dávid Ferencet, aki – Sopron miatt is és egyébként is – élénk szakmai kapcsolatot tartott fenn számos osztrák műemlékes vezetővel, szakemberrel. Nálunk sosem alakult ki egy, a mauerbachhoz hasonló intézmény, az osztrákok ellenben meglátták a lehetőséget a falkutatási módszerben, és sokan közülük – akár független kutatóként – azóta is eredményesen művelik ezt a tevékenységet, ami széles körben ismertté vált. Hasonlóképpen történt mindez a többi szomszédos ország némelyikében, ahol szintén mintául vették a mi módszereinket. A sors fintora, hogy míg Szlovákiában vagy Romániában (Erdélyben) a kollégák a mai napig alkalmazzák a falkutatási módszert, ami teljességgel elfogadottá vált, és rendes állami műemlékvédelmi intézmény fogja össze, illetve felügyeli ezeket a munkákat, addig nálunk mindez már a múlté.

Ez a folyamat sok tanulságot rejt magában, megmutatva, honnan indultunk, és hová jutottunk. Az ÁMRK egyébként magában hordozta annak lehetőségét, hogy újra létrejöjjön egy komplett műemlékvédelmi intézmény, amit nagyon szerettünk volna. Ott volt egy kis laboratórium is; falkutatók nem nagyon használták, de néhányan rákaptunk. Én a fertői Esterházy-kastély homlokzatkutatásánál¹⁹ kezdtem nagyon intenzíven foglalkozni a rétegciszolatokkal és a hasonló laboratóriumi vizsgálatok fontosságával. Az ottani kollégák nagyon megörültek ennek, és bíztak az együttműködés kibontakozásában. Az intézményrendszer vezetői azonban soha egyetlenegy kormányzatnál sem tudták elérni, hogy komolyan vegyék a műemlékvédelmet. Így az ÁMRK idején tett kezdeményezések sem jutottak sehová, amiért nagyon nagy kár.

történeti szerkezetek megóvásával és helyreállításával foglalkozó kutatók különféle vizsgálatokat végezhetnek itt. Ehhez ld.: D. Mezey Alice: Gondolatok a történeti építómesteri munka néhány sajátosságáról, az építéstörténeti kutatások szemszögéből nézve. *Magyar Építőipar*, 50. 2000. 21.; Haris Andrea: A Leonardo Projekt I. Ausztria. *Örökség*, 16, 2012, 1/2. 31.

¹⁹ G. Lászy Judit: *Fertőd, Esterházy-kastély, belső díszudvar. Előzetes homlokzati falkutatási dokumentáció*. Kézirat. Budapest, 2003. MÉM MDK, Tervtár, ltsz.: D 39395; G. Lászy Judit – Bartos György – László Csaba: *Fertőd, Esterházy-kastély, belső díszudvar. Homlokzathelyreállítás közben tett kutatói megfigyelések. Kutatási dokumentáció*. Kézirat. Budapest, 2003. MÉM MDK, Tervtár, ltsz.: D 39598. Vö.: Bartos György-G. Lászy Judit-László Csaba: Fertőd, Esterházy-kastély. A patkószárnyak udvari homlokzatainak kutatása. *Műemlékvédelmi Szemle*, 13. 2003. 25-27.; G. Lászy Judit: Eszterháza színei. Rövid beszámoló a fertői Esterházy-kastély homlokzatkutatásáról. *Etűdök. Tanulmányok Granasztó-iné Györfly Katalin tiszteletére*. Szerk. Bardoly István. Budapest, 2004. 179-192.; Uő: Néhány barokk homlokzat. Rekonstrukciók-kérdések. *Magyar Műemlékvédelem*, 14. 2007. 252-254.; Judit G. Lászy: Lokalforschungen in Eszterháza/Fertőd am Anfang des Jahrhunderts. *Die Familie Esterházy im 17. und 18. Jahrhundert*. Herausgeben von Wolfgang Gürtler, Martin Krenn. Eisenstadt, 2009. 317-349.

7. Sopron, Új utca 28., homlokzati falkutatás, 1975. © MÉM MDK, Tervtár, ltsz.: D 36333

KG: Milyenek láttad, illetve látod a jelenből visszatekintve az OMF nemzetközi megítélését? Úgy tűnik, mintha a magyar műemlékvédelem számára a Varsói Szerződés határai adott esetben átléphetők lettek volna.

GLJ: Teljes egészében. Ennek az volt az oka, hogy 1956 után a Kádár-rendszer belátta, szalonképesnek kell lennie a világban (nyugaton is), amihez a kultúra nagyon jó eszköz volt. Kiváló szakemberek biztosították ehhez a háttérrel és a segítséget: Entz Géza, Dercsényi Dezső, Genthon István.²⁰ Olyan személyek voltak, akik megfelelő tudással és kapcsolatrendszerrel bírtak mindehhez. Elismerték a tudásukat, és fel is használták azt azok a politikusok, akik azt akarták mutatni, hogy nyitunk a világra. Nem véletlen, hogy a '60-as évek magyar filmjei sikeresek voltak nyugaton; ez teljesen természetes, hiszen azokat is másképp kezelte a politika. Persze, ennek a folyamatnak azért megvoltak a maga korlátai. Ezzel együtt (a jelenkort nem számítva, mert az minden szempontból egy másik időszak) soha annyi templom és egyházi épület nem újult meg hazánkban, mint az 1960–1970-es években. Egyrészt ezek voltak a „belátható” épületek (kicsik voltak), az OMF pedig megfelelő szakembergárdával

²⁰ Genthon István (1903–1969), művészettörténész, 1945–1949 között az MTA levelező tagja, a művészettörténet tudományok doktora. 1927–1928-ban Bécsben, Julius von Schlosser szemináriumán írta meg doktori disszertációját *Magyar művészek Ausztriában a mohácsi vészig* címmel. 1934-ben, amikor egykori professzora, Gerevich Tibor lett a MOB elnöke, kinevezték a hivatal előadójává, majd hozzákezdett topográfiai munkáihoz. 1940-től három éven át a Római Magyar Akadémiát, 1945-től 1949-ig a budapesti Szépművészeti Múzeumot igazgatta. Visszaminósítása után nyugdíjba vonulásáig az intézmény modern külföldi gyűjteményének élén állt.

rendelkezett a kutatásukhoz és a helyreállításukhoz, amelynek tagjai ily módon nemzetközi viszonylatban is komoly sikereket értek el, és ez nagyon fontos volt. Egy olyan módszert tudtak felmutatni, ami új volt, mégis illeszkedett a Velencei Kartában (1964) foglaltakhoz, emellett látványos eredményekhez vezetett (nem véletlenül találunk Észak-Olaszországban is sok olyan épületet, ami a mi bemutatási gyakorlatunkkal, az építészeti rétegzettség megjelenítésével operál). Ez egy nagyon sikeres korszak volt, és minden siker újabbakat generál, amihez a média is hozzájárulhat. A legjobb interjú²¹ Rapcsányi László²² készítette Dercsényi Dezsővel, alaposan körüljárva, miért és hogyan tudott eredményes lenni a műemlékvédelem ebben a korszakban.

Persze, könnyű aranykornak nevezni azt, amelyikben minden eszköz adott az eredményes működéshez. Ez a '80-as évekre már nem volt igaz, ugyanakkor a műemléki tevékenység és az OMF respektjét, illetve legitimitását ekkor még nem lehetett elvitatni. Az Egri Nyári Egyetemek²³ tömve voltak, és nem azért, mert valaki a megyében politikailag fontosnak tartotta, hogy részt vegyen rajta, hanem egyszerűen érdeklődött iránta a nagyközönség. Rengetegen vannak, akik mielőtt a szakmába kerültek volna, itt ismerkedtek meg az építészettel, a műemlékvédelemmel, ugyanis az előadást tartó műemlékes szakemberek nagyon jól át tudták adni a tudásukat, felkeltve a hallgatóság érdeklődését. Vagy ott voltak a műemléki albizottsági ülések,²⁴ amelyeket mindig más megyében tartottak. A megyei párttitkároktól kezdve, mindenkinek presztízskérdés volt, hogy jelen legyen ezeken az eseményeken, emellett fontos is volt számukra a jelenlét, mivel bizonyos munkákat, helyreállításokat itt lehetett megtárgyalni, itt tudtak egyeztetni azokról a műemlékes szakemberekkel, illetve a vezetőséggel. Meg kell még említeni, hogy nagyon jó tanulmányutakat szerveztek akkoriban a szomszédos országokba. Nagyon komolyan vették mindezt; Szlovákiától kezdve mindenhova el lehetett utazni, és nagyon érdekes volt megnézni az ottani munkákat. Máskor nemzetközi csoportok alakultak, hogy hozzánk is érkezhessenek a határon túlról, és mi is megmutathassuk az eredményeinket. Ennek 1990-ben tulajdonképpen vége szakadt. Lehetett volna folytatni, de egyrészt minden országban komoly változások történtek, másrészt nálunk a műemlékvédelem teljes átértékelődésen ment keresztül. Mielőtt a KÖH 2012-ben megszűnt volna, újból elkezdődtek a korábbiakhoz hasonló tanulmányutak. Néhány kolléga végigutazhatta a térséget Szlovéniától Csehorszáig, nagyon

²¹ Az 1979. október 4-ei adás megírt, szerkesztett változata: Rapcsányi László: Az építészet ürügyén. Beszélgetés Dercsényi Dezsővel. In: Oskó Judit: *Unokáink is látni fogják. Tíz építészpórté 1977–1995*. Budapest, 2007. 54–67.

²² Rapcsányi László (1925–2013), újságíró, a Magyar Rádió munkatársa.

²³ Az Egri Nyári Egyetem történetéről bővebben lásd a Klaniczay Péterrel készült interjúmat jelen számban.

²⁴ 1950-ben, Sopronban indult el az a mozgalom, melynek során létrejöttek a lakosság és a tanácsok, illetve az OMF között összekötő szerepet játszó műemléki albizottságok. Ezek a szervezetek igyekeztek a társadalom minél szélesebb rétegeit a műemlékvédelem cselekvő részévé tenni. A műemléki albizottságok a rendszerváltásig léteztek, és több országos értekezletet tartottak, amelyekről beszámolókat közöltek a *Műemlékvédelem*ben. Ehhez ld.: Entz Géza: Műemléki albizottságok és egyházművészeti tanácsok működése. *Magyar Műemlékvédelem*, 2. 1964. 251.

tanulságos tapasztalatokat szerezve arról, hogy ott még van műemlékvédelem, sőt, épül a műemlékes struktúra, ami nálunk éppen akkor összeomlott.

FDE: Említetted, hogy az OMF megszűnése után az ÁMRK-ban folytattad a munkát. Hogyan látod ezt az időszakot? Működött a feladatmegosztás az egyes utódintézmények között?

GLJ: Horler Miklós 1991-ben azt mondta, olyan magas szintre kell felvinni politikailag a műemlékvédelmet, ahol már nem lehet hozzányúlni. Ezért lett az OMvH elsőfokú építési hatóság, és ettől kezdve olyan szinten voltunk politikailag, hogy egyfajta játékszer lettünk. Miklós ezt aztán beismerte. Három és fél évig az Európa Tanács egyik munkacsoportjának a magyar tagja voltam, ami miatt évente többször jártam Strasbourgba. Egyszer rendeztek egy konferenciát, amire Miklóst küldték előadónak, és én is kiutaztam. Akkor jókat beszélgettünk, és bevallotta, hogy ezt bizony nagyon elszúrták. Ez volt 1993-ban.

A feladatmegosztás részben működött, részben nem. Pszichológiai igazság, hogy az embereknek van egy csoporttudatuk. Amikor a hivatal az addigi szakhatósági helyett elsőfokú építési hatósági jogkört kapott, rengeteg műemlék-felügyelő került be az intézménybe. Deklaráltan a felügyelet és a papírmunka lett a legfontosabb tevékenység, amit az összes többi társosztály megsínyllett. Szerencsére kerültek fiatalok a KÖH Tudományos Osztályára, az ÁMRK-át viszont nem egészen társintézményként, hanem időnként alárendelteként kezelték. Az intézményvezetők sokszor rivalizáltak vagy egymás ellen dolgoztak. Ezt az ÁMRK leginkább a Műemlékek Állami Gondnokságával kapcsolatban érezte, mert annak vezetői szerették volna a magukénak tudni mindazt a tevékenységet, ami hozzánk tartozott. Ennél fogva lehetőleg elkerültek minket, és ez nem volt pozitívum.

A KÖH és az ÁMRK közötti viszonyrendszer leginkább az emberi kapcsolatokon keresztül kezdett működni. Kezdetben hoztak bizonyos szabályokat: az ÁMRK-ások nem használhatták olyan szabadon a gyűjteményeket, mint addig, de további megkötöttségek is kialakultak. Nem fényképezhattunk az OMvH-ás (később KÖH-ös) fotósokkal, akikkel addig együtt dolgoztunk, és gyakorlatilag vér- és vakolatszövetségben voltunk – mindent elviseltek, amit mi is. Volt egy rakás ehhez hasonló szabály, ám ezeket közösen hágtuk át, mivel együtt dolgoztunk, együtt éltünk, és mindannyiunk számára ugyanaz volt érdekes, mindannyiunknak ugyanaz volt a szenvedélye. Ezen múlt, hogy továbbra is ugyanúgy használhattuk és gyarapítottuk a gyűjteményeket. Aztán ezeket a szabályokat eltörölték, mert elvitte őket a gyakorlat, és ugyanúgy dolgozhattunk az OMvH-ás fotósokkal, mint korábban. Az ÁMRK-ban a restaurátorok fényképésze egészen más szemmel, másképp szocializálva dolgozott. Ő festményeket, részleteket látott, tehát máshogyan közelített a műtárgyakhoz, így az épületekhez is, hiszen éveken keresztül más volt a feladata. A mi fotósainkkal félszavakból is megértettük egymást. Az ember megbeszélte, miről szeretne fotót, együtt elmentünk, és ők a legoptimálisabb fényképet készítették azokról az időnként nagyon redves, borzasztó részletekről vagy egészekről, amikkel foglalkoztunk. Tehát nagyon fontosnak tartom az emberek egymáshoz való viszonyát, a szolidaritást, ami egy szétesett intézményrendszerben is működik. Az elmúlt években annyiféle kerülünk, hogy e nélkül az összetartás nélkül a munkáink se mentek volna. Ez egy komoly

8. A Rudas fürdő épülete Budapest ostroma után, 1945. © MÉM MDK, Fotótár, ltsz.: 029.264P

tanulóság, és nagyon kéne vigyázni arra, hogy az emberek minden körülmények között megőrizhessék az egymáshoz való jó hozzáállást, mert azt teljesen szét is lehet verni.

De az ÁMRK-nak sok egyéb tekintetben sem volt könnyű dolga. A mi működésünkötől minden esetben elvártak valamennyi bevételt, amit egyébként nem volt nehéz teljesíteni, hiszen nagyon alacsony árakon dolgoztunk. Úgy fogtuk fel, hogy amit csinálunk, az egy állami támogatás is egyben, ugyanakkor elsősorban épp az vezetett a műemlékvédelem halálához Magyarországon, hogy olyan tevékenységet végzünk, amivel korlátozzuk mások tulajdonjogát és lehetőségeit. Ami persze a közérdek miatt van, és ez így természetes. De az már nem természetes, hogy nem ellentételezzük, hogy nem segítjük a tulajdonost. Ez soha nem történt meg, leszámítva a '80-as évek végének egy nagyon rövid periódusát, amikor a műemlékek helyreállításánál vissza lehetett igényelni az áfát. Erre 1992-ig lehetőség nyílt, és rendkívül jól működött. A felügyelőknek kellett véleményezniük, hogy a helyreállítás során érvényesültek-e a műemléki szempontok vagy sem. Idővel azok is igyekeztek élni ezzel a lehetőséggel, akiknek „csak” műemlékjellegű, tehát nem védett műemléki státuszú, ugyanakkor természetesen rendkívül értékes épület volt a birtokukban. Ez a támogatási forma aztán teljesen megszűnt. A későbbi segélyezések, például a népi műemlékeké – pontosabban azok tulajdonosaié –, édeskevésnek bizonyultak, ennek pedig az épületeink esnek áldozatául, mert ellentételezés nélkül nem lehet őket megőrizni, megóvni.

KG: Egy kicsit elszakadva az intézménytörténettől: a műemlékállomány egy elég speciális emlékcsoportjának kutatása fontos szerepet tölt be munkásságodban. A törökfürdőkről van szó. Mikor, milyen feladat kapcsán terjedt ki az érdeklődésed ezekre az épületekre?

GLJ: Műemlékesként az ember pályája rendkívül változatos. Már meséltem, hogy először főleg a középkor iránt érdeklődtem, és a soproni munkáim során számos 13–14. századi vagy annál valamivel későbbi épülettel foglalkoztam, ami hihetetlenül izgalmas volt számomra. Aztán 1996-ban megbíztak egy barokk épület, a veszprémi Dubniczay-ház kutatásával²⁵ (messziről kezdem a történetet, mert van egy íve, ami arra is magyarázatot ad, mitől ilyen jó a műemlékes pálya). Elsőre azon gondolkodtam, vajon egy barokk épület jelent-e majd annyi izgalmat, mint a korábbiak. Jelentett. Akkoriban, nagyjából másfél évtizeden keresztül jó pár hasonló veszprémi épülettel foglalkoztam, amelyek a barokk korból származtak, mégis hihetetlenül érdekesek voltak, talán éppen több periódusuk miatt. Szerencsém volt, ugyanis sok közülük megőrizte a falfestéseit is, miközben addig nem ismertünk olyan épületet Veszprémben az érseki (püspöki) palotán kívül,²⁶ amelyre ez igaz lett volna.²⁷ Szóval rendkívül izgalmas műemlékeket „kaptam”, és ebben az időszakban sokat foglalkoztam – más korszakok mellett – a barokkal.

2003-ban, amikor már befejeztem a Festetics-palota kutatását,²⁸ és a kivitelezés²⁹ is a vége felé járt, Bencze Zoltán,³⁰ a Budapesti Történeti Múzeum régésze megkérdezte, nem segítenék-e nekik. Épp a Rudas fürdő felújításához kezdtek hozzá.³¹

²⁵ G. Lászlai Judit: A veszprémi Dubniczay-ház (Vár u. 29.) műemléki kutatása és annak hatása az épület újjászületésére. *Műemlékvédelem*, 51. 2007. 94–106.

²⁶ *Barokk freskófestészet Magyarországon I. Fejér, Komárom-Esztergom és Veszprém megye*. Szerk. Jernyei Kiss János. Budapest, 2019. 426–437. (Somorjay Sélysette).

²⁷ Veszprém fontosabb barokk falfestményekkel-díszítőfestéssel rendelkező épületei: Óváros tér 8., Toborzó utca 10., Vár utca 12. (piarista rendház), Vár utca 29. (Dubniczay-ház), Vár utca 31. (Bíró-Giczey-ház), Vár utca 35. (Tejfalussy-ház).

²⁸ G. Lászlai Judit – Veres Lujza: *Budapest VIII., Festetics-palota. Építéstörténeti tudományos dokumentáció*. Kézirat. Budapest, 2001. MÉM MDK, Tervtár, ltsz.: D 38853. Vö.: G. Lászlai Judit: Egy palota, két tervrajz. Adalékok a Festetics-palota, Budapest VIII. Pollack Mihály tér 10. építéstörténetéhez. *Détszy Mihály nyolcvanadik születésnapjára. Tanulmányok*. Szerk. Bardoly István, Haris Andrea. Budapest, 2002. 585–600.

²⁹ Gál Tibor – Vogel Eszter – Gerák Miklós – Vándor András – Király Sándorné – Károlyné Kovács Nóra: *Budapest VIII., Festetics-palota. Felújítás. Engedélyezési tervdokumentáció*. Kézirat. Budapest, 2001. MÉM MDK, Tervtár, ltsz.: D 50717; Gál Tibor–Gerák Miklós: *Budapest VIII., Festetics-palota. Felújítás, II. ütem. Engedélyezési tervdokumentáció*. Kézirat. Budapest, 2002. MÉM MDK, Tervtár, ltsz.: D 38842. Vö.: Gál Tibor: Budapest, Andrássy Gyula Német tannyelvű Egyetem (VIII. Pollack Mihály tér 3.). *Örökségvédelem*, 8, 2004, 4. 10.; G. Lászlai Judit: Egy Ybl-palota új élete. A Pollack Mihály téri Festetics-palota helyreállítása. *Ybl-épületsorsok az Unger-háztól a Kálvin térig*. Szerk. Hidvégi Violetta, Maróty Katalin. Budapest, 2014. 75–88.

³⁰ Bencze Zoltán, régész, a BTM főmuzeológusa, korábban Középkori Főosztályának vezetője. A nevéhez fűződik egyebek mellett a budavári Szent György tér nyugati oldalának, a budaszentlőrinci pálos kolostornak, valamint a budanyéki vadászkastélynak és környezetének ásatása.

³¹ G. Lászlai Judit: *Budapest I., Rudas fürdő, déli gőzfürdő szárny. Falkutatási dokumentáció*. Kézirat. Budapest, 2005. MÉM MDK, Tervtár, ltsz.: D 47904. Vö.: Lászlai Judit–Papp Adrienn: Régészeti kutatás és falkutatás a Rudas fürdőben. *Régészeti kutatások Magyarországon 2004*. Szerk. Kisfaludi Júlia. Budapest, 2005. 73–90.; Uők: A régészet és épületkutatások eredményei a Rudas fürdőben 2004–2005. *Rudas*.

A kutatást egy fiatal régész kolléganő, Papp Adrienn³² vezette, aki turkológus is egyben, a munkálatok pedig lehetőséget biztosítottak arra, hogy az újkori és a legújabb kori részeket a falkutatás módszerével vizsgáljuk. Rendkívül érdekes feladat volt. Első lépésként beleástam magam a török szakirodalomba, amiben addig egy kicsit sem 'voltam büfé'. Emellett, mivel Gerő Jusuf³³ jelen volt a háború utáni felújításánál,³⁴ valószínűsítettem, hogy már szinte mindent lehet tudni az épületről. Aztán elkezdtünk dolgozni Papp Adriennel, és egyre több kérdésünk lett. Hasznosnak bizonyultak azok a tapasztalatok, amiket az ember Sopronban, majd a későbbi munkái alkalmával összegyűjtött, ráadásul falkutatóként másképp kezdünk hozzá az épülettel való munkához. Végig szorosan együtt dolgoztunk a régésszel, és a korábbi fertődi munkáim, valamint a restaurátorokkal a laboratóriumban végzett kutatások hatására azt is elkezdtem vizsgálni, hogy fennmaradtak-e a törökökhöz köthető vakolatok. A Történeti Múzeum korábban már dolgozott együtt Makoldi Gizella³⁵ festőrestaurátorral, és végül ő lett a munkatársunk az összes török emlék kutatásánál. A festőrestaurátor klasszikus kérdése, hogy van-e díszítőfestés. A fürdőben nincsen. Igen ám, de van vakolat. Pontosan milyen vakolat? Hol használták, hogy használták? Ezeknek a kérdéseknek az átgondolásában hihetetlenül jó partnerünk lett a restaurátor.

A Rudas fürdőt alkalmunk nyílt alaposan szétszedni. Ezeket az épületeket rettenetesen intenzíven használták. Semmit nem kell úgy szétszedni, mint egy fürdőt, ugyanis a jelenkori gépészeti berendezések sokkal nagyobb átmérőjűek, mint a korábbiak (akár mint a 19. századi csövek), ennél fogva nagyon meg kell nézni, hova kerülnek. Teljes régészeti feltárássra került sor, ugyanakkor a falakat is alaposan megvizsgáltuk.

Gyógyfürdő-Thermal Baths-Heilbad. Szerk. Radnainé Keresztes Mária. Budapest, 2006. 60-83.

³² Papp Adrienn (1977-), régész, turkológus, a BTM Középkori Főosztályának vezetője, a PPKÉ Régészettudományi Intézetének egyetemi adjunktusa. A budai törökfürdők mellett részt vett a budavári karmelita kolostor régészeti feltárássában.

³³ Gerő Győző (1924-2011), régész, művészettörténész. 1950-1956 között a BTM segédmuzeológusa, 1956-1970 között tudományos munkatársa, 1970-1987 között tudományos főmunkatársa. A magyarországi törökkori hódoltság építészeti emlékeivel foglalkozott. Nevéhez fűződik többek közt a budai Királyfürdő, a Rác fürdő és a Császár fürdő, az egri Valide szultána fürdője, a pécsi Jakováli Hasszán pasa dzsámija és a siklósi Malkocs bej dzsámi feltárása.

³⁴ A fürdőhöz épített szárnyak a második világháború végén egy légitámadás során elpusztultak. Ugyanakkor ennek „köszönhetően” bontották ki az eredeti török kori épületmagot az évszázadok során hozzáépített toldalékok közül. A fürdőt 1951-1952-ben Tőkés György tervei szerint felújították. Ehhez ld.: Molnár József: A Rudas gyógyfürdő építéstörténete. *Műemlékvédelem*, 13. 1969. 25.

³⁵ Túriné Makoldi Gizella (1972-), festőrestaurátor, textílfestő. 1990-1996 között a Magyar Képzőművészeti Főiskola Restaurátorképző Intézetnek festőrestaurátor szakán tanult. Számos ásatási leletként feltárt falképtörödékek, valamint olajfestmény mellett részt vett többek közt a maconkai templom középkori freskóinak restaurálásában. A BTM megbízásából 2004-ben a Rudas fürdő gőzfürdői szárnyának, 2007-ben a Császár fürdő törökfürdő részének, 2015-ben pedig a Gül baba türbe belső vakolatának és festésrétegeinek festőrestaurátori szondázó kutatását végezte. 2016-2017-ben a Gül baba türbe kiviteli munkálatait kísérő festőrestaurátori szakfelügyeletet látott el.

9. A Rác fürdő belső tere a török medencével és a kupolával © MÉM MDK, Fotótár, ltsz.: 039.617P

10. A veszprémi Dubniczay-házban berendezett téglamúzeum © F. Tóth Gábor felvétele, 2021. MÉM MDK, Fotótár, ltsz.: 240.947D

Megnéztük, megtudtuk mindazt, amit addig senki nem láthatott, senki nem ismerhetett. Megtaláltuk az összes falicsorgót, azonosítottuk a vízvezetékrendszereket. Az itt szerzett tudást később a Császár fürdő,³⁶ illetve a Lukács fürdő termálrészlegeként működő egykori lőpormalom kutatásánál,³⁷ majd a BTM felkért konzulenseként a Rác fürdőben is kamatoztathattam.³⁸ Elképesztő sorozat volt, és nagyon sok haszonnal járt számomra. Hozzá kell tennem, hogy ha mindezt nem lehetett volna megcsinálni, akkor ezekben a fürdőkben a modern gépészet beépítése miatt kő kövön nem maradt volna. Bizonyos esetekben elkerülhetetlen az alapos falkutatás, ám az, hogy erre lehetőségünk nyílik-e, függ az épület funkciójától, valamint attól, hogy milyen mélységű lesz a tervezett beavatkozás.

Még egy gondolat a fürdőkhöz: ezeknek a felújításoknak az eredményeképpen meghatározhattuk és visszaadhattuk az épületek eredeti színvilágát. Amikor a török

³⁶ Pintér Farkas-G. Lászy Judit-Bánóczy Bernadett-Tóth Mária-Johannes Weber: Török kori hidraulikus vakolatok és habarcsok a Császár fürdőből. *Archeometriai Műhely*, 6, 2009, 1. 75–80.

³⁷ G. Lászy Judit-Dobos Attila Csaba: *Budapest I., Lukács fürdő, termálfürdő. Falkutatói dokumentáció*. Kézirat. Budapest, 2007. MÉM MDK, Tervtár, ltsz.: D 40681.

³⁸ A budai törökfürdők kutatásához általánosságban ld.: G. Lászy Judit-Papp Adrienn: A budai törökfürdők kutatása az ezredév elején. *Műemlékvédelem*, 53. 2009. 194–220.; Uők: Kutatások a budafelhévízi fürdőkben. *Régészeti kutatások Magyarországon* 2007. Szerk. Kisfaludi Júlia. Budapest, 2008. 63–84.; Uők: A budai török fürdők építészete az újabb kutatások tükrében I. Építéstechnika-építészeti elemek. (The architecture of the Turkish baths in Buda in light of the most recent research I. Architectural techniques and elements). *Budapest Régiségei*, 42/43. 2010. 121–149.

11. A veszprémi Bíró-Giczey-ház főhomlokzata © F. Tóth Gábor felvétele, 2021.
MÉM MDK, Fotótár, ltsz.: 240.948D

kollégák Magyarországra jöttek, mi pedig még a Rudas fürdőn dolgoztunk, irgalmatlan mennyiségű szürke márványt szerettek volna eladni a fürdők belső felújításaihoz. Náluk ezeket az épületeket folyamatosan használják, ezért mindig megújítanak mindent, a csöveket és a burkolatokat is. Nálunk a keresztény fürdőhasználat egészen más követelményekkel járt, ennél fogva ezekhez a részletekhez kevésbé nyúltak, mi pedig megtaláltuk, kifejtettük azokat a téglaporos, hidraulikus vakolatokat, amelyeknek a színvilágát is vizsgálhattuk és rekonstruálhattuk. Hogy a fürdőkben ez milyen módon valósult meg, az a helyreállító építész elképzeléseitől is függött. Van, ami nagyon tetszik, van, amivel egyetértünk, és olyan is, amivel kevésbé. De ez egy másik történet.

FDE: Nagyon sok kutatási munkádat említetted már. Ki tudsz említeni néhányat, amelyekre a legbüszkébb vagy?

GLJ: Sok volt, ami nagyon nagy örömet szerzett. Már beszéltem a soproni pályakezdekről, a későbbi időkből pedig feltétlenül meg kell említenem a veszprémi épületeket, jelesül a kanonoki házakat: a Dubniczay-házat, valamint a 2011-ig tíz éven keresztül Szaléziániumként működő Bíró-Giczey-házat.³⁹ Számos veszprémi műemléken dolgoztam, de ez a kettő volt az, aminek nagyon jól sikerült a helyreállítása, és ami kimagaslóan jó munka volt a kollégákkal együttműködve. A Dubniczay-háznál

³⁹ G. Lászy Judit: *Veszprém, Bíró-Giczey-ház. Falkutatói dokumentáció és műemléki értékleltár*. Kézirat. Budapest, 2006. MÉM MDK, Tervtár, ltsz.: D 1216. Vö.: G. Lászy Judit: Újabb adalék a Veszprémi kanonoki házak feltáruló értékeihez. Beszámoló a Vár utca 31. kutatásának első szakaszáról. *Kő kövön. Dávid Ferenc 73. születésnapjára*, I. Szerk. Szentesi Edit, Mentényi Klára, Simon Anna. Budapest, 2013. 365-382.

mindenki egyfelé húzott a kivitelezőtől kezdve a tulajdonoson-beruházón át (ami a város volt) a restaurátorokig és az építészig. Ez külön öröm volt. A Szaléziánumnál már akadtak disszonanciák, de a szakma teljes mértékben összetartott. Ki kell emelnem a felügyelet tevékenységét is Németh Katalin⁴⁰ részéről. Nagyon fontos, hogy mindenki, aki részt vesz egy ilyen műemlék-helyreállításban, fel tudja tenni a kérdéseit, amelyekkel a maga szempontjából hathat a többi résztvevő munkájára. Épp ezért nagyon veszélyesnek tartom, hogy manapság a kutatók csak magukra számíthatnak. Mi már láttunk sok mindent (Lenint is, ahogy mondani szokás), ezért tudjuk, honnan indulunk, hová lehet eljutni, hogyan kell kérdezni, és hogy inzultálni kell a többi résztvevőt. Akárhonnan jött az építész, nem hagyom békén a kérdéseimmel, és várom, hogy ő is kérdezzen tőlem. Aki viszont most kezd el kutatóként dolgozni, egészen más közegben találja magát, mint amilyenben mi voltunk. Manapság nem kérdeznek rá a munka aktuális eredményeire vagy irányára, és ez nagyon nagy baj. Hiszen lehet, hogy másként is megközelíthető az adott probléma. Lehet, hogy egy jó kérdéssel teljesen más megvilágításba kerül az addigi feltételezésem. Az ember természetesen prekonceptióval indít, mert muszáj, hogy legyen egy elképzelése, ami aztán vagy beigazolódik, vagy nem. Nem baj, ha nem, csak sokfelől érje impulzus, mert akkor jó eséllyel a lehető legjobb választ tudja adni. De ha csak magára számíthat, az nem jó. És azt gondolom, hogy manapság nagyon sokan csak magukra számíthatnak. Azok közül az építészek közül, akik mostanában műemléki területen működnek, sokan úgy akarják megoldani az egyébként rendkívül összetett feladataikat, hogy épp elég együtt dolgozniuk a faldiagnosztáikkal és a statikusaikkal. A dokumentációt elolvassák, aztán vagy megértik az abban foglaltakat, vagy nem.

Most elkalandoztam, de részben ezek miatt tartom szeretetreméltónak az említett munkáimat. Aztán nagyon szerettem még a Festetics-palotán dolgozni, ami olyan szempontból teljesen kilógott a sorból, hogy egy 19. századi Ybl-épületen az általunk alkalmazott falkutatást nem kellett (nem is lehetett) elvégezni. Ugyanakkor az a fajta tudás, ami egy épület „szétszedéséből” származik, itt is nagyon hasznosnak bizonyult. Sok mindent ennek köszönhetően tudtunk értelmezni, és így lehetett a kivitelezésben hatékonyan segíteni a restaurálást és az építészetet. Ott is a férjemmel, Gál Tiborral dolgoztam együtt, és tapasztalt műemlékes volt a gépésztervező⁴¹ is. Nehéz feladatuk volt, hiszen úgy kellett vezetni a gépészetet – a klímát és minden egyebet –, hogy az épület semmilyen kárt se szenvedjen. A szakmák közötti együttműködés nélkül egy ilyen feladatot nem lehet sikeresen elvégezni, mi viszont állandóan együtt voltunk, és egyeztettünk. Ha a boltozat és a fal között nem volt elég hely, és mindent át kellett tervezni, akkor mindent átterveztek. Tehát ez is egy emlékezetes munka volt. De nagyon

⁴⁰ Németh Katalin (1954–), építészmérnök, műemlék-felügyelő. 1993-tól az OMvH munkatársa volt. Veszprém megyei felügyelőként többek közt a pannonhalmi bencés főapátság épületegyüttesének évtizedeken át tartó munkálatai során fejtett ki következetes értékőrző tevékenységet.

⁴¹ Károlyiné Kovács Nóra, elektromos tervező, a VÁTI egykori munkatársa. Olyan emlékek gépészeti terveit készítette el, mint a gödöllői Grassalkovich-kastély, a fehérvárcurgói Károlyi-kastély vagy az esztergomi királyi palota.

12. Budapest VIII., Festetics-palota © MÉM MDK, Fotótár, ltsz.: 191.791N

nehéz választanom, mert egyformán szeretem a fürdőket, a Festetics-palotát és a veszprémi épületeimet. Emellett egy csomó feldolgozással adós vagyok. Úgyhogy van még feladata az embernek.

KG: Azok közül a helyreállítások közül, amelyek tudományos előkészítésében kutatóként részt vettél, ki tudná-e emelni néhány olyat – akár az eddig említetteken kívül –, amelyet helyreállításként is jó példának tartasz?

GLJ: Igen, például a Dubniczay-ház⁴² és a Szaléziánusoké.⁴³ Az utóbbi most teljesen új funkciót kap, emiatt nem úgy néz majd ki, mint eddig, úgyhogy vannak kétségeim. De ezeket nagyon jó helyreállításnak tartom. Szeretem a Császár fürdőt.⁴⁴ A Rác fürdő is érdekes, bár annak a felújítása során konzulens voltam, és szigorúan együtt dolgoztam Papp Adrienn régésszel.⁴⁵ Nagyon szerettem a szécsényi kolostort, ami rendkívül nehéz munka volt abból a szempontból, hogy közvetlenül a rendszerváltás környékén kezdődött, és a '90-es évek legelején zajlott, amikor teljesen szétesett és képlékennyé vált minden.⁴⁶ A ferences rend visszakerült a kolostorba,⁴⁷ nekünk pedig tulajdonképpen teljesen eszköztelenül, pénz nélkül kellett egy olyan helyreállítást megvalósítani, hogy az megfeleljen a műemlékvédelem elveinek, értékeket teremtsünk vele, és tudják használni általa az épületet a szerzetesek. Az OMF hozzáállása itt nagyon pozitív volt. Sok pénzt nem tudott adni, de a lehetőségekhez képest támogatta anyagilag a helyreállítást. A ferencesek abból főznek, amijük van, ezért mindig el kell fogadniuk a segítséget, ha valamihez nincs elég pénzük. A kolostor helyreállításánál is adódott egy ilyen alkalom, ugyanis egyszer csak megjelent egy ügyes helyi mesterember, és azt mondta, hogy „atya, én ezt sokkal egyszerűbben meg tudom csinálni”. Csinált valamit, aztán lementünk, Tibornak pedig rendesen égett a füle,

⁴² Németh Katalin: A veszprémi Dubniczay-ház helyreállítása. *Műemlékvédelem*, 51. 2007. 107–111.; Karácsony Tamás: A Veszprémi Dubniczay-palota felújítása. *Építési Évkönyv 2007*. Szerk. László László. Budapest, 2008. 54–59. A 2006-ra befejezett, Karácsony Tamás, Kern Orsolya és Klobusovszki Péter tervezte helyreállítást ICOMOS díjjal tüntették ki.

⁴³ Vasáros Zsolt: *Veszprém, Bíró-Giczey-ház. Helyreállítás, bővítés, tetőtér-beépítés. Engedélyezési tervdokumentáció*. Kézirat. Budapest, 2009. MÉM MDK, Tervtár, ltsz.: D 42523. Vö.: Róna Katalin: A Madarasháztól a Szaléziánusokig. *Örökség*, 16. 2012. 1–2. 17–22. A Vasáros Zsolt tervezte, 2011-re befejeződött helyreállítást ICOMOS díjban részesítették.

⁴⁴ Virág Csaba: *Budapest II., Császár fürdő. Felújítás. Engedélyezési tervdokumentáció*. Kézirat. Budapest, 2006. MÉM MDK, Tervtár, ltsz.: D 47722. Vö.: Virág Csaba: Császárfürdő épületegyüttese – Török fürdő. Budapest II., Árpád fejedelem u. 7. *Magyar Építőipar*, 57. 2007. 83–88.

⁴⁵ Szabó Levente: Reparált építészet. Kritikai gondolatok a budapesti Rác-fürdő épületéről. *Régi-Új Magyar Építőművészet*, 2010, 6. 11–17.

⁴⁶ Gál Tibor: *Szécsény, ferences kolostor. Helyreállítási tervdokumentáció*. Kézirat. Budapest, 1990. MÉM MDK, Tervtár, ltsz.: D 26973. Vö.: Gál Tibor: A szécsényi ferences kolostor helyreállítása. *Magyar Építőipar*, 44. 1994. 16.; G. László Judit: A szécsényi ferences kolostor építéstörténete a 17. század végéig. *Köldülörendi építészet a középkori Magyarországon. Tanulmányok*. Szerk. Haris Andrea. Budapest, 1994. 491–512., különös tekintettel: 491–493.

⁴⁷ A ferences rend 1989-ben kapta vissza a kolostort, amit 1950-ben kellett elhagynia.

hogyan hozza rendbe, mert műszakilag sem volt teljesen tökéletes a dolog. De a végén egy nagyon szép oratóriumhelyreállítás született,⁴⁸ kiváló restaurátori munkával Deák Klára⁴⁹ jóvoltából. Itt is olyan rétegeket-részleteket tudtunk előhozni – török kori falfestést, illetve még korábbi díszítőfestést –, amelyek addig teljesen ismeretlenek voltak. Tehát ez is egy olyan munka, amire azt tudom mondani, hogy nagyon szerettem. Akárcsak a refektórium helyreállítását, amelynek a farestaurálási része volt nagyon jelentős, és amely szintén nagyon szép végeredménnyel zárult.⁵⁰ Ilyen volt még a Festetics-palota, noha a munka végeztével hatalmas hibajegyzéket készítettünk az átadás-átvételre, ráadásul nem fejeztek be mindent a kívánatos munkálatok közül.⁵¹ De évek múltán visszagondolva azt kell mondanom, hogy alapjában véve ez is nagyon szép volt. Az, hogy mi mit és milyen módon szeretnénk még megoldani, vagy hogy a tervekben mi hogyan szerepelt, az egy dolog. Ezért, mikor elkészül a munka, az ember időnként nagyon szomorú, majd egy idő múlva visszamegy, és azt mondja, hát, igen, ez nem is olyan rossz, végül is működik és szép. Ha nem pusztítunk, és valami értéket hagyunk magunk után, akkor a végeredmény már egész jó.

FDE: Milyen emlékeket őrzöl a tervtanácsról?

GLJ: Végül is érdekeseket. A tervtanácsot alapvetően egy hasznos fórumnak tartom. Persze, mindig az adott helyzettől, az éppen megtárgyaltak háttérétől függ, hogy milyen szájizzal jön ki az ember. De a szakmai disputák nagyon-nagyon nagy jelentőséggel bírnak. A KÖH idejében az ÁMRK delegáltjaként vettem részt tervtanácsokon, amikor pedig a Lechner Lajos Tudásközpontban dolgoztam, az országos műemléki tervtanács tagja voltam. Azt kell mondjam, sokszor nagyon hasznos észrevételek merültek fel. Máskor az ember elégedetlen volt, mert azt látta, hogy igazságtalan részrehajlás vagy valami hasonló történik. Tehát vegyes a kép. Ugyanakkor azt gondolom, nagyon jó volt, amikor voltak még osztályközi konzultációk például a Tervezési Osztályon, utána pedig tervtanácsok. Emellett mindig mondtuk, milyen nagy szükség lenne gépészeti tervbírálatra is az építészeti tervbírálathoz (tervtanács) mintájára. Az esetek többségében beadják az építészeti terveket, amelyekben végigcincálnak lényeges vagy lényegtelen dolgokat, a gépészet pedig csak ezután, a kiviteli tervben jelenik meg. Ha ebben a fázisban nincs lehetőség műemlékes részvételre vagy felügyeletre – akár a felügyelő (ami egyrészt azért lehetetlen, mert ő nem gépész szakértő, másrészt nem is fér bele a munkaidejébe), akár a kutató részéről (aki persze szintén nem gépész, de például a török fürdők esetében a régész kolléganőm pillanatok alatt átlátta,

⁴⁸ Ld.: 17. jegyzet.

⁴⁹ Deák Klára (1937–2013), festőrestaurátor. 1960-ban szerzett rajztanári és restaurátor diplomát a Magyar Képzőművészeti Főiskolán, majd 1969–1970-ben nyolc hónapot a Brüsszeli Királyi Restaurátori Intézetben töltött ösztöndíjasként. 1961–1963: az OMF-ben dolgozik, 1963–1985: a budapesti Szépművészeti Múzeum restaurátora, 1986–2000: az OMF, majd az OMvH és az ÁMRK munkatársa. Fontos munkája volt a szombathelyi székesegyház, valamint az esztergomi palotakápolna és a Vitéz-studio freskóinak restaurálása.

⁵⁰ Fodor Mária: *Szécsény, ferences kolostor, refektórium, festett lambéria. Farestaurálási dokumentáció.* Kézirat. Budapest, 1995. MÉM MDK, Tervtár, ltsz.: D 37038.

⁵¹ Gál 2004. i. m. 10.; G. László 2014. i. m. 75–88.

hogy melyik szinten mi mibe hatolna be, és én is pillanatok alatt láttam, hogy mi mit roncsolna) –, akkor komoly bajok történhetnek. Ha az ember ezeket a dolgokat jól átbeszélheti, rögtön észreveszi a problémákat. Valahova tehát be kellene iktatni egy ilyen fázist is, ahol az esetleges gépészeti pusztítások veszélye kiütközhetne. Amikor én elkezdtem a pályámat, akkor a betonszerkezet beépítése járt a legnagyobb pusztítással. Ma már azt tudom mondani, a beton egy jó kis gépészethez képest semmi, mert az aztán tör-zúz, kiviteli szinten pedig nem lehet rajta változtatni. Szóval ideje lenne tisztességes, opponenciával ellátott tervtanácsokat tartani. Volt részem néhány ilyenben – nagyon jók is voltak.

KG: 2013-ban a Lechner Lajos Tudásközpont Tudományos és Örökségvédelmi Szakértői Osztályára kerültél. Miből állt pontosan az akkori feladatokat, és hogyan emlékszel vissza ezekre az évekre?

GLJ: Amikor 2017-ben leszereltem, akkor az azt megelőző öt éves időszak hetedik átszervezésénél hagytam ott az intézményrendszert. 2012-ben megszűnt a KÖH, és létrehozták a Forster Központot, az én kis osztályom pedig elindult egy hosszú vándorútra. Előbb Budapest Főváros Kormányhivatalához kerültünk, ami háromnegyed év múlva már egész más néven, de még mindig kormányhivatalként működött. Ez egy köztes időszak volt, amikor tulajdonképpen csak szakvéleményeztünk, illetve próbáltuk folytatni a megmaradt a munkáinkat. A kutatást is, mert a kutya nem tudta igazán, hogy milyen beavatkozások folynak, mi történik, hiszen szétesett a rendszer. Tehát, ha volt olyan munkája az embernek, ami nem került pénzbe az intézménynek, azt csinálhatta; de főleg szakvéleményeztünk.

Amikor 2013-ban átkerültünk a Lechnerbe, addigra tulajdonképpen nagyon jól összerázódtunk. A Belügyminisztériumban is volt egy főosztály, ahová szintén kerültek korábban a műemlékvédelemben dolgozó kollégák, mint Arnóth Ádám⁵² vagy Sarkadi Marci.⁵³ Ők próbálták az ügyeket a műemlékek számára optimálisabb mederbe terelni. Képzés indult a felügyelők részére, akiket teljesen leszakítottak az intézményrendszerrel; kikerültek a kormányhivatalokba, és minden korábbi kapcsolatukat elveszítve lebegtek, miközben rendkívül sok új embert vettek fel közéjük. Mi együtt voltunk a restaurátorokkal, és megint kialakult egy nagyon jó munkamegosztás. Ugyanúgy megmaradt a kapcsolat a forsteres kollégákkal; használhattuk a gyűjteményeket, vagyis működött a korábbi kapcsolatrendszer. Az volt a titkos vágyunk, hogy a Magyar Nemzeti Múzeumhoz került, korábban az ÁMRK-ban dolgozó⁵⁴ kutatók

⁵² Arnóth Ádám (1957–), építészmérnök, műemléki szakmérnök. 1981-ben szerezte meg a diplomáját a műegyetemen. 1981–1992: műemlékfelügyelő Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, 1992–1999: észak-magyarországi vezető felügyelő. Később műemlék-felügyeleti igazgató, a nyugat-magyarországi régió irodavezető-helyettese. 1992–2012: a Műemléki Tervtanács (2008-tól Tanácsadó Testület) elnöke.

⁵³ Sarkadi Márton (1969–), építészmérnök. Az OMvH, majd a KÖH munkatársa. Egyebek mellett a jáki templom, valamint a gyulafehérvári székesegyház kutatója.

⁵⁴ 2007 tavaszán az ÁMRK átalakításával létrehozták a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálatot, amelynek elsődleges feladata a nagyberuházásokhoz kapcsolódó régészeti munka lett. A KÖSZ 2010-es megszűntetésekor az intézményt a Magyar Nemzeti Múzeum szervezetébe tagolták be Magyar Nemzeti Múzeum – Nemzeti Örökségvédelmi Központ néven.

egyszer átkerülhetnek a Lechnerbe, ahogy a gyűjtemények is. Ez nem volt egy Istentől elrugaszkodott elképzelés, mivel ott gyűjtötték például a VÁTI anyagát is. Úgy tűnt, van esély egy új műemléki intézmény létrehozására. A Lechner elkezdett működni, majd visszakerültünk a Forsterbe, ahol megint azt hittük, hogy kibontakozhat valami, mert ekkor Fülöp Andrásék,⁵⁵ az egykori közvetlen ÁMRK-ás kollégáink is ide kerültek. De nem bontakozott ki semmi, hanem ez az intézmény is feloszlott. Mi a Miniszterelnökségen folytattuk fél éven át, ami a szakmai munka teljes ellehetetlenülését hozta. Úgyhogy ez egy furcsa helyzet. Nem is nagyon tudok rá mit mondani.

A felügyelettel kapcsolatban viszont eszembe jutott még valami: a központi hivatal fontossága. Megtapasztaltuk, milyen az, amikor egy intézmény a felügyelet szempontjából országos hatáskörrel, és milyen, amikor regionális vagy megyei hatáskörrel bír. Amikor néhány kollégámmal az ÁMRK-ból visszakerültünk a KÖH-be, akkor nem a Tudományos Osztályon (vagy hogy hívták akkor éppen azt a részleget, amin Te [F. Dóczy Erika – K. G.] is dolgoztál)⁵⁶ helyezkedtünk el rögtön, hanem egy-egy régióhoz kerültünk referensként. Én a közép-dunántúli, Veszprém, Fejér és Komárom-Esztergom megyét magában foglaló térséggel foglalkozhattam, nem minden haszon nélkül. Visszatérve ahhoz, amit az előbb elkezdtem: a felügyelők 2011-ben, az új közigazgatási rendszer felépítésekor kikerültek az országos intézményből. Az OMF, az OMvH és a KÖH úgy épült fel, hogy volt egy országos központ, és voltak a kirendeltségek vagy a megyei-regionális irodák. A felügyelők egy része a központban, egy másik részük a megyei irodákban tevékenykedett. Miután a mi országunk sok szempontból meglehetősen félfudális hagyományokat követ, aki vidéken dolgozott felügyelőként, sokkal kiszolgáltatottabb volt, mint az a kolléga, aki a központban látta el ezt a feladatot. Utóbbi, ha hozott egy szakmai döntést, azzal a főnökeinek felelt, és ha azok szakmailag, illetve minden egyéb szempontból támogatni tudták, akkor kiálltak mellette. Viszont annak a felügyelőnek, aki valamelyik megyei irodában dolgozott, adott esetben azt mondhatta a polgármester vagy bárki (például a beruházó), hogy „Együtt jártam apáddal. Ezt azért nem vártam volna tőled.” vagy „Ugye tudod, hogy a gyerekedet a feleségem tanítja az iskolában?” Persze, a kollégák a lehető legkáránabbul próbálnak viselkedni, de vannak olyan helyzetek, amikor a saját regionális főnökük utasítja őket arra, hogy mégiscsak fogadjanak el egy kompromisszumot. Ha van egy országos intézmény, akkor át lehet tolni a felelősséget felfelé, és nincs apeláta. De amikor ezek az emberek elkerültek a központtól független megyei irodákba, elszigetelődtek, és kiszolgáltatott helyzetbe kerültek úgy a fent említett (személyes) szempontból, mint szakmailag. Másrészt, amíg létezett egy országos központi intézmény, addig a vidéki kollégák rendszeresen jöttek Pestre, használták a gyűjteményeket, tapasztalatot cseréltek. Mi, fővárosiak pedig állandóan vidékre jártunk, meghozzá nemcsak a saját feladataink miatt, hanem rendszeresen meghívtak minket, hogy nézzük meg mások munkáit, akik így feltehették a kérdéseiket. Továbbképzéseket, egyéb

⁵⁵ Fülöp András (1972–), régész. Diplomáját 1995-ben szerezte meg az ELTE-én. Ezt követően az ÁMRK és jogutódjainak munkatársa, az intézmény Kutatási Osztályának vezetője.

⁵⁶ Műemléki Tudományos Intézet

13. Bicske, Batthyány-kastély, északi rizalit, homlokzati falkutatás, 1987. © MÉM MDK, Tervtár, ltsz.: D 28098

programokat szerveztek. Az ÁMRK-ban a kollégák minden évben végigjárhatták az elkészült munkákat; a pénzügyeseket is elvitték, hogy lássák, mi történik abban az intézményben, ahol dolgoznak.

FDE: Milyen lehetőségeket láttál a 2014-ben útjára indított Nemzeti Kastély- és Várprogramban? Magában hordozta-e ez az elképzelés a műemlékek megóvásának a lehetőségét?

GLJ: Azt mondom el, ahogy én az elején átéltem ezt a folyamatot. Összehívtak bennünket, és mindenki kapott egy csomó feladatot: a kutatóknak és az építészeknek kellett meghatározniuk, hogy a programba bekerült kastélyok milyen funkciót kapjanak. A három ütembe beosztott épületek száma hetente változott (ha ez nem lett volna komoly, mókásnak tartanám), és állandóan kaptuk az értesítéseket, hogy a második ütembe tartozó kastély az első ütembe került, az elsőben lévő átcsúszott a harmadikba, az ötvenkettőből harminckettő lett és így tovább. Aztán

felment a számuk negyvenre, majd lement tizenötre. Ebből látszott, hogy teljesen ad hoc jelleggel állították össze a listát. Emellett azt gondolom, nem a művészettörténészek vagy a régészek, és nem is az építészek dolga funkciót találni az épületnek, ugyanis rengeteg ezzel foglalkozó szakma létezik. Turisztikai, gazdasági és egyéb szempontokat figyelembevéve kell összeállítani azt a menüsört, hogy milyen funkció képzelhető el egy kastélynak. És ha már a rendelkezésünkre áll egy ilyen lista, akkor jöhet a szakmai vizsgálat – egyrészt építészetileg, másrészt tudományos szempontból –, azt mérlegelve, vajon az épület felruházható-e az elképzelt funkcióval. Mi tehát fordítva ültünk a lovon. Nekem jobbnál jobb ötleteim lehetnek, ha az irány nem megfelelő. (Bár utóbb kiderült, hogy a szabadulószoza a legnépszerűbb. Hála Istennek, idővel talán mérséklődött a számuk, de amikor minden kastélyban szabadulószobát szerettek volna berendezni, akkor egy kicsit érdekesnek találtuk a fejlesztések irányát). Másfelől nem lehet komolyan venni egy ilyen munkát, ha állandóan változik az épületek száma és az ütemezés sorrendje. Nekem végül három kastélyom volt, ami szóba került: a bicskei kastély,⁵⁷ amelynek külső felújításán még a '80-as évek elején dolgoztam kutatóként, a soponyai kastély,⁵⁸ aminek szintén a homlokzathelyreállításán dolgoztam a '80-as években, valamint az iszkaszentgyörgyi kastély,⁵⁹ amivel nem foglalkoztam korábban, csupán referensként volt vele egy kis dolgom – nagyon szép épület. De az egész program teljességgel értelmetlen és beláthatatlan volt, ráadásul rendes pénzügyi háttérrel sem rendelkezett. Nem véletlen, hogy olyan kastélyok helyreállítása valósult meg mostanra, amelyekkel évtizedekkel ezelőtt kezdtek el foglalkozni. Ilyen az eleinte Haris Andrea által kutatott edelényi L'Huillier-Coburg-kastély,⁶⁰ illetve a fertődi Esterházy-kastély, ahol szinte mindenki megfordult.⁶¹ A gyulai Almásy-kastéllyal sem

⁵⁷ G. László Judit: *Bicske, Batthyány-kastély. Falkutatósi dokumentáció*. Kézirat. Budapest, 1987. MÉM MDK, Tervtár, ltsz.: D 28098. Vö.: G. László Judit 2007. i. m. 252.

⁵⁸ G. László Judit – Bibó István: *Soponya, Zichy-kastély. Építéstörténelmi tudományos dokumentáció*. Kézirat. Budapest, 1984. MÉM MDK, Tervtár, ltsz.: D 25697. Vö.: G. László Judit: A soponyai volt Zichy-kastély kutatása. *Műemlékvédelmi Szemle*, 4. 1994. 65–84.

⁵⁹ A kastélyt korábban Lővei Pál, majd László Csaba kutatta: Lővei Pál: *Iszkaszentgyörgy, Amadé-Bajzáth-Pappenheim-Károlyi-kastély. Építéstörténelmi tudományos dokumentáció*. Kézirat. Budapest, 1985. MÉM MDK, Tervtár, ltsz.: D 25057; László Csaba: *Iszkaszentgyörgy, Amadé-Bajzáth-Pappenheim-Károlyi-kastély, főépület és gazdasági szárny. Építéstörténelmi tudományos dokumentáció és műemléki értékleltár*. Kézirat. Budapest, 2016. MÉM MDK, Tervtár, ltsz.: D 46347; Uő: *Iszkaszentgyörgy, Amadé-Bajzáth-Pappenheim-Károlyi-kastély, főépület és gazdasági szárny. Falkutatósi dokumentáció*. Kézirat. Budapest, 2016. MÉM MDK, Tervtár, ltsz.: D 46674.

⁶⁰ Haris Andrea – Lővei Pál: *Edelény, L'Huillier-Coburg-kastély. Művészettörténelmi kutatási dokumentáció I-III*. Kézirat. Budapest, 1986. MÉM MDK, Tervtár, ltsz.: D 22774-D 22776.

⁶¹ A MÉM MDK tervtári adatbázisa alapján az OMF korszakától fogva az alábbi művészettörténészek és régészek dolgoztak a fertődi Esterházy-kastély kutatásán: Bartos György, Dávid Ferenc, G. László Judit, Haris Andrea, Héczey-Markó Ágnes, Koppány András, László Csaba, Rác Miklós, Somorjay Selysette, Thury László. A kastély műemléki helyreállítástörténetének újabb áttekintéséhez ld.: Tóth Áron: Üledék – A fertőd-esterházy Esterházy-kastély díszlakosztályának műemléki felújítása. *Enigma*, 30. 2023. No 116. 76–94.

most kezdtek el foglalkozni, igaz, nem is annyira régen.⁶² De a nádasdladányi,⁶³ a tatai⁶⁴ és a bajnai kastély,⁶⁵ vagy a majki kamalduli remeteség⁶⁶ kutatása-helyreállítására ősrült hosszú múltra tekint vissza. Szóval nyilván olyan épületeket tudnak most átadni, amelyek kellő előzményekkel bírnak. Nem biztos, hogy ezt így kellett volna csinálni, még akkor sem, ha nagyon szép eredmények is születtek. Például a majki kamalduli remeteség és a Foresteria helyreállítása igazán jól sikerült.⁶⁷

FDE: Mit gondolsz műemlékvédelem és társadalom egykori, illetve mai kapcsolatáról, a műemlékvédelem társadalmi beágyazottságáról?

GLJ: Hát, az van. Nagyon mélyen be van ágyazva, és el van temetve, azt hiszem. A nem megfelelő társadalmi beágyazottság egyrészt az anyagi támogatás hiányából

⁶² Feld István – Gerelyes Ibolya: *Gyula, Almásy-Harrucken-Wenckheim-kastély, huszártorony. Régészeti kutatási dokumentáció*. Kézirat. Budapest, 2000. MÉM MDK, Tervtár, ltsz.: D 45359; Wittinger Zoltán: *Gyula, Almásy-Harrucken-Wenckheim-kastély, huszártorony. Építési engedélyezési és kiviteli tervdokumentáció*. Kézirat. Budapest, 2000. MÉM MDK, Tervtár, ltsz.: D 45360-D 45361. Vö.: Feld István – Gerelyes Ibolya: Gyula, az Almásy-kastély kaputornya. *Műemlékvédelmi Szemle*, 11. 2001. 220-221.

⁶³ Nándori Klára – Teleki Katalin – Horváth Bertalan – Deák Krisztina: *Nádasdladány, Nádasdy-kastély, Ősök csarnoka. Felmérési tervdokumentáció*. Kézirat. Budapest, 1987. MÉM MDK, Tervtár, ltsz.: D 38719; Sisa József: *Nádasdladány, Nádasdy-kastély. Építéstörténeti tudományos dokumentáció*. Kézirat. Budapest, 2003. MÉM MDK, Tervtár, ltsz.: D 44565. Utóbbi egy 1988-ban készült dokumentáció másolata. Vö.: Sisa József: A nádasdladányi Nádasdy-kastély. *Művészettörténeti Értesítő*, 49. 2000. 21-54.

⁶⁴ Deschmann Alajos – Pomozi István: *Tata, Esterházy-kastély, főépület. Tető- és homlokzatfelújítás. Engedélyezési tervdokumentáció*. Kézirat. Budapest, 1986. MÉM MDK, Tervtár, ltsz.: D 22986; Haris Andrea: *Tata, Esterházy-kastély, főépület. Műemléki értékleltár*. Kézirat. Budapest, 2003. MÉM MDK, Tervtár, ltsz.: D 39614.

⁶⁵ Hulyák Anna – Urbán István: *Bajna, Sándor-Metternich-kastély. Állagmegóvási tervdokumentáció*. Kézirat. Budapest, 1971. MÉM MDK, Tervtár, ltsz.: D 14074; Erdei Ferenc – Walsa Márta: *Bajna, Sándor-Metternich-kastély. Állagmegóvási programterv és felhasználási javaslat*. Kézirat. Budapest, 1983. MÉM MDK, Tervtár, ltsz.: D 24927; Schönerné Pusztai Ilona – Vándor András: *Bajna, Sándor-Metternich-kastély. Előkészítési és állagmegóvási munkák. Kiviteli tervdokumentáció*. Kézirat. Budapest, 1986. MÉM MDK, Tervtár, ltsz.: D 22102; D. Mezey Alice: *Bajna, Sándor-Metternich-kastély. Építéstörténeti tudományos dokumentáció I-III*. Kézirat. Budapest, 1986. MÉM MDK, Tervtár, ltsz.: D 22104-D 22105. Vö.: Schönerné Pusztai Ilona – D. Mezey Alice: A bajnai Sándor-Metternich-kastély. *Entz Géza nyolcvanadik születésnapjára. Tanulmányok*. (Művészettörténet-műemlékvédelem, 2.). Szerk. Valter Ilona. Budapest, 1993. 179-189., különös tekintettel: 184-185.

⁶⁶ Komjáthyiné Kremncsán Ilona: *Oroszlány-Majkpuszta, kamalduli remeteség. Helyreállítási tervdokumentáció, I. ütem*. Kézirat. Budapest, 1975. MÉM MDK, Tervtár, ltsz.: D 29748; Granasztóiné Györffy Katalin – Komjáthyiné Kremncsán Ilona: *Oroszlány-Majkpuszta, kamalduli remeteség. Építéstörténeti tudományos dokumentáció*. Kézirat. Budapest, 1975. MÉM MDK, Tervtár, ltsz.: D 28197. Vö.: Granasztóiné Györffy Katalin: Kísérletek egy műemlék megmentésére a XX. század második felében. A majki kamalduli remeteség. *Műemlékvédelem*, 50. 2006. 324-334.; Rác Miklós-Sárossy Péter: A majki kamalduli remeteség műemléki felújítása. *Műemlékvédelem*, 57. 2013. 355-369.

⁶⁷ A helyreállítás 2018-2020 folyamán zajlott le: <https://epiteszforum.hu/szavak-helyett-a-majki-kamalduli-remeteseg-legujabb-felujitasa> (letöltés ideje: 2023. október 29.).

fakad. Én mondhatom valamiről, hogy nagyon érdekes és értékes, a műemlék tulajdonosa vagy használója ettől még nem fogja elfogadni, hogy az állam rákényszeríti annak az értéknek a megőrzését. Másrészt: a társadalmat érzékenyíteni kell, méghozzá hosszán, alaposan, szakszerűen és óvatosan, ahogy ezt Nagy-Britanniában vagy Franciaországban csinálják. Ha ez megtörténik, akkor az emberek zöme nem Disneylandet vagy a hősi múlt gipszből, papírból, betonból megvalósított díszleteit szeretné látni, hanem el tudja fogadni azt a töredékességet, amelyen keresztül láthatóvá tehetjük a múltunkat. Ráadásul nem beszélhetünk mindig teljes töredékességről, hiszen a műemlékeink egy része a modern, a kortárs és a korábbi időszakok helyreállításai (átépítések, kiegészítések) által egészként jelenik meg. De ha nem ezt az utat követjük, hanem megépítjük, amit csak gondolunk, ha egyszerűen felépítjük a korábbi terveket, az a társadalom számára elfogadott lesz, sőt, idővel mindenki ezt várja majd. És akkor az összes római kori, illetve középkori emlékünkből vagy az enyészete lesz, vagy szépen megépül – jó esetben nem papírból (bár 3D-vel ma már bármit ki lehet nyomtatni).

Tehát ez egy nagyon veszélyes irány, és ezen a téren sok mindent elmulasztottunk. Az érzékenyítést óvodás korban kell kezdeni, ami nálunk hiányzik. Persze, ha beme gyünk egy múzeumba, ott sem látjuk párnán ülő gyerekek tömegét egy Gauguin-kép előtt, amint a tanítónőjük beszél nekik a festményről. Ugyanígy nem magyarázzák el nekik, mitől érdekes egy épület. Gyerekkoromban sokfelé jártam apámmal és az építész rokonaimmal, akik folyamatosan magyarázták nekem, hogy mit látok. Egy gyereknek mindenfélét meg kell tanítani. Meg kell tanítani őt látni, és ahogy idősebb lesz, egyre több információt kell neki átadni, hogy összetetten, bonyolultan láthassa a folyamatokat. Ha azt mondjuk neki, hogy ami töredékes vagy nem teljesen rendben levő, az nem ér semmit, akkor csupa felépített várat akar majd látni. Úgyhogy itt van még tennivaló.

KG: Aktív szerepet vállalsz a Régi Épületek Kutatóinak Egyesülete munkájában. Milyennek látod az egyesület lehetőségeit és eredményeit?

GLJ: Ez egy érdekes dolog. Nagy megtiszteltetésnek tartom, hogy titkárnak választottak. Dávid Ferenc volt a RÉKE alapító elnöke – nem véletlenül. Az egyesület alapvető feladata az volt, hogy különféle ötletekkel, egyebekkel folyamatosan hozzájáruljon a falkutatás módszertanának fejlesztéséhez. Ám ahogy a műemlékvédelem helyzete egyre rosszabbra fordult, úgy ez a kezdeti célkitűzés már sokkal kevésbé vagy szinte semennyire sem érvényesült. Helyette az egyesület inkább a kollégáknak próbált valamilyen módon segíteni, illetve az intézményrendszer részleges fenntartásában közreműködni – menteni, ami még menthető. Amikor megalakultunk, még volt egy központi intézmény. Ebben a helyzetben mindenki nagyon elégedett volt a RÉKE létrejöttével, és mindenki ült a babérjain. Jóllehet, bárki, akit megkértem, hogy tartson előadást az aktuális kutatásáról, boldogan megtette. Ugyanakkor néhány kisebb programon kívül, mint a Zeneakadémia felújításának vagy Szakál Ernő soproni kiállításának és műhelyének megtekintése, nemigen történt egyéb, a társaság igencsak passzív volt. Aztán szép lassan felbomlott az intézményrendszer, és minél inkább felbomlott, annál inkább átalakultak a mi célkitűzéseink is. Az egyesület feladatává vált, hogy próbálja megértetni a jogszabályalkotókkal, a műemlékvédelem (örökségvédelem) intézményeiért, annak munka- és

feladatrendszeréért felelős politikusokkal, hogy mi lenne a teendő. Írtunk nyílt leveleket, többször voltunk a parlamentben egyeztetésen. Ezekkel egyébként – a '90-es évektől fogva – mindig az a baj, hogy a politikusok váltják egymást, és mire az illetékes államtitkár megérti, hogy tulajdonképpen miről szól az a terület, ami hozzá tartozik, és amiről döntéseket kéne hoznia, addigra el is helyezték máshová, mert volt egy újabb választás, vagy érdemei elismerése mellett magasabb pozícióba került. A mi esetünkben is ez történt. Mire megértették és elfogadták, mi a bajunk azzal, hogy a gyűjteményeknek nincs helyük, hogy az iratok szanaszét vannak (egy részüket a Tudományos Irattár őrzi, a másikat a Várkapitányság, a harmadikat a felügyelők a kormányhivatalban), hogy kell egy szakmai közösség, egy intézményrendszer, addigra jöttek a választások. Nem véletlen, persze, hogy mindig a választások előtt álltak velünk szóba, előtte és utána soha. Tehát hiába írunk nyílt leveleket, hiába próbálunk megbeszéléseket kezdeményezni, ha nincs rá fogadókészség.

A műemlékvédelem Magyarországon régóta marginális. Az '50-es évek végétől mi voltunk a bokréta a kalapon, de most a kalapon nincsen bokréta, mert nincs rá igény. Csak egy szükséges rossz vagyunk. Nem véletlenül alakult ki egy ilyen rendszer, amelyben a kiemelt beruházásoknál nem lehet kérni sem környezetvédelmi, sem örökségvédelmi szakvéleményt, mert tulajdonképpen egy akadályozó tényező vagyunk. Esetleg más irányba terelnénk a fennkölt, magas gondolatokat, más szempontokat hoznánk be. Így a RÉKE-ének is bőven akad feladata, megpróbálja megtenni, amit lehet. Ennek a tevékenységnek azért megvannak a maga korlátai, hisz az egyesületnek meg kell maradni szakmai alapon, és ezt mindig szem előtt kell tartanunk. Ahogy a gyűjteményhasználattal kapcsolatos problémáknál szakmai kérdéseket próbáltunk felvetni, ugyanúgy igyekeztünk valahogy felülvizsgáltatni a tudományos értékleltár milyenségét befolyásoló jogszabályokat, hogy ne lehessen bárkinek a munkájába beleszólni a beruházó dolgának a megkönnyítése érdekében. Tehát próbálkozunk.

Nagyon fontosak az évente megrendezésre kerülő konferenciáink, hiszen mostanra ezek az ülések és a RÉKE-estek jelentik az egyetlen valódi szakmai fórumot. Sem a KÖH-ben, sem az ÁMRK-ban tartott továbbképzések, sem a Lechnerben a felügyelők számára szervezett tanfolyamok nem folytatódtak, így a RÉKE maradt az egyetlen ilyen jellegű fórum. Persze, van Egri Nyári Egyetem, vannak ICOMOS konferenciák, de az egyesület szakmai rendezvényei rendszeresek. Jó lenne, ha folytatódhatnának, viszont itt jön be a képbe az a probléma, hogy egyre kevesebb a falkutatás, egyre kevesebb a teljes falkutatás, ezért nagyon nehéz előadás megtartására felkérnem a kollégákat, mert nincs elég ilyen jellegű munka. Persze, más témákkal is foglalkozunk, de ha az eredeti célkitűzést szem előtt tartva a falkutatásra helyezünk nagyobb hangsúlyt, egyre inkább falakba ütközünk.

Az egyesület azt is szem előtt tartja, hogy a szakma teljes spektrumát igyekezzen felkarolni a régészettől kezdve a restaurálásig, ami nagyon fontos. A tagjaink között vannak építészek, volt felügyelők, régészek, restaurátorok, művészettörténészek. Az utánpótlás hiánya viszont mindenkit komoly nehézségek elé állít. Amikor a KÖH-ben és az ÁMRK-ban voltak gyakornokok, amikor a mi osztályunkon gyakorlatilag egy teljes korfa megvolt a fiataloktól – mi akkor még a középgenerációhoz tartoztunk

- az idősebbekig, akkor mindenki tanult mindenkitől. Egy fiatal rengeteg fontos szempontot tud behozni egy ilyen társaságba, és „cserébe” az akkor pályakezdő generáció tagjainak még volt kitől ellesnie ezt-azt. De most kitől lessék el ugyanezeket a dolgokat a fiatalok? És hiába van műemlékvédelem oktatás már több egyetemen, egyszerűen nincs hova elküldeni az érdeklődő hallgatókat, hogy gyakorlati tapasztalatot szerezzenek. Nem lehet őket elküldeni kutatásokra, mert nem fér bele pénzügyileg, hogy bevegyék őt résztvevőnek meg gyakornoknak. Korábban az intézmény lehetőséget biztosított erre, de amióta ez nincsen, nem várható el a hallgatótól, hogy kifizesse a szállását egy-két hétre. Tehát ez egy nagyon nehéz helyzet, és ezért van az, hogy az egyetemen előadó kollégák nagyon örülnek, ha valamelyikünk tud valamit mutatni a csoportjuknak, mert erre egyre kevesebb a lehetőség. Így sorvad el a tudás. És ha a kollégák meg is tudnak hirdetni műemlékvédelem tantárgyat, az lényegében a műemlékvédelem történetére koncentrálódik, a gyakorlati oktatásra, az ismeretek átadására vajmi kevés lehetőség nyílik.

KG: Ezt a gondolatmenetet folytatva: mit üzennél ma egy pályakezdő műemlékes művészettörténésznek?

GLJ: Ne adja fel! Ő még fiatal, az ő életében még bármi megtörténhet. A fiatalság egy lehetőség, csak hát előlről kell kezdeni. Úgyhogy hajrá!

FDE-KG: Köszönjük szépen a beszélgetést!